

LAIŠKAI SOFIJAI

[...]

34/4/
*Sofijai**

Druskininkai 4-VI-1908
(Druskininkai, 1908 m. birželio 4 d.)

Tylus vakaras uždega žvaigždes ir lenkiasi nakčiai, kuri ateis netrukus dar tylesnė, žavi ir didi.

Zose, mano vienatine Zosele! Baisiai dėkingas už nepaprastą sumanymą, vertą Tavęs. Tikriausiai įsivaizduoji mano nustebimą – vos atvažiavęs, gaunu iš Tavęs laišką, ir žinai ką, duoda man jį Petriukas¹ ir sako: „Še tau nuo Povilo...“² Pirmą akimirką pats [taip] maniau, bet žiūriu – markė rusiška, na, ir pažinau Tavo rašyseną. Tu ir Povilas – koks laimingas man sugretinimas, jauti? Sveikinau visus dvigubai stipriau, nes ne vienas parvažiavau, o su Tavim, Zosele, ar ne tiesa? Ar Tu supranti, koks esu dėkingas Tau, Zose! Zosele mano, ką tu dabar veiki? Dabar vienuolikta valanda vakaro. Petriukas improvizuoja. Jonukas³ guli ir kažką svajoja. Kiti kažkur dingo. Rutekas⁴ užsismaukė skrybėlę ant akių ir išėjo „guliat“. Yra kiek linksmesnis, tačiau liūdnas ir doras. Kalbėjome šiandien daug ir taip gerai kažkaip.

Apskritai šiandie puikiai dieną praleidau. Namo parvažiavau antrą valandą ryto. Liamoris⁵ pakėlė aliarmą, visi pabudo, mama⁶ išbėgo vienmarškinė su Jadze⁷ net į kiemą sveikinti manęs. Tėtė⁸, berniukai, visi sukilo, ir triukšmas buvo begalinis, o paskui pusryčiai. Tavo raguoliai pravertė, ir apelsiną visi pasidalijome, o paskui miegas, bet koks stebuklingas, net baisu! 10 valandų. Nes žinai, Zose, kad vos nepramiegojau Pariečės⁹. Jau traukinys seniai stovėjo stoty, kai mane pažadino. Nepyk, Vaikeli, aš taip labai miego norėjau. O koks rytas buvo stebuklingas, kad Tu žinotum! Zose, Zose mano vienintele. Kaip nuostabu buvo galvoti apie Tave, žiūrint į rausvėjančius debesėlius, į tolimą gimstančią šviesą, į kylančią dieną. Zose, ar Tu girdi tylą, kuri dabar mane gaubia – varlių kurkimas, medžių siluetai ir tyla. Siluete, glaudžiu ir myluoju Tave ir jaučiu Tavo lūpas ir matau akis ir ilgiuosi. Zosele! Ką tu galvoji dabar, ką jauti, kur esi, kad Tavęs čia nėra, kai aš toks laimingas? Atsimeni, kai

* Laiškas lapo pakraščiuose aplink fluorofortą (žr. iliustr.). Vokas antspauduotas Druskininkuose – 1908 06 05, Vilniuje – 1908 06 06. Pirmąsyk publikuota: *Apie muziką ir dailę*, sud. V. Čiurlionytė-Karūžienė, red. A. Žirgulytė, Vilnius, 1960, p. 212.

¹ Petras Čiurlionis (1890–1924) – jaunesnis M. K. Čiurlionio brolis, tuo metu dar gyveno pas tėvus Druskininkuose.

² Povilas Čiurlionis (1884–1945) – jaunesnis M. K. Čiurlionio brolis, jo itin mylimas, tuo metu gyveno Amerikoje. Vėliau architektas.

³ Jonas Čiurlionis (1893–1955) – jaunesnis M. K. Čiurlionio brolis, tuo metu dar gyveno pas tėvus. Vėliau muzikos pedagogas, jaunystėj dalyvavęs ir nepriklausomybės kovose.

⁴ Leopoldas Rutkovskis, M. K. Čiurlionio globojamas jaunesnis draugas, tuo metu išgyvenęs kažkokią dvasinę krizę ir viešėjęs pas Čiurlionius Druskininkuose. – Žr. J. Čiurlionytė, *Atsiminimai apie M. K. Čiurlionį*, Vilnius, 1970, p. 164–167. Iš Juzės Čiurlionytės-Stulgaitienės pasakojimo (1966 06 02 Kaune užrašė V. Landsbergis): Rutkovskis buvęs mažo ūgio, daug jaunesnis, Stasio draugas. Atrodęs kaip vaikas.

⁵ Čiurlioniu Šuniukas.

⁶ Adelė Ona Marija Magdalena Čiurlionienė(Radmanaitė, 1853–1919) – M. K. Čiurlionio motina, išauginusi ir išauklėjusi, beKonstantino, dar aštuonetąvaikų.

⁷ Jadvyga Čiurlionyte (1898 – 1992), jauniausioji Čiurlionių šeimos narė, Konstantino krikšto duktė, įžymi muzikologė folklorininkė, parašiusi ir atsiminimų knygą apie brolių, redagavusi jo muzikos kūrinis.

⁸ Konstantinas Čiurlionis(1846–1914) – M. K. Čiurlionio tėvas, ilgametis Druskininkų vargonininkas, tuo metu jau atleistas iš tarnybos bedarbis.

⁹ Pariečėje reikdavo išlipti iš traukinio ir į Druskininkus keliauti arkliais. Beje, apie 1909 m. buvo jau atsiradęs ir sezoninis autobusėlis.

drauge [Trakuose] irklavome? Atsimeni? Ar tiesa, kad būsime drauge Palangoje? Būsime? Zose? Zosele mano! Kastukas stipriai glaudžia ir myluoja Tave, bučiuoja stebuklingas Tavo žvaigždes ir yra labai laimingas ir ilgisi.

Tavo Kastukas

35/5/

*Sofijai**

Druskininkai, pirmadienis 9-VI-1908

(Druskininkai, 1908 m. birželio 9 d.)

Motule mano ir vaikelį mieliausias! Neturi supratimo, kaip džiaugsmingai rengiuosi šnekėtis su Tavim. Dabar naktis, visi miega, o mes vienodu, ir aš kalbuosi su Siluetu. Labai džiaugiuos ir bučiuoju letenas, akis, plaukus ir visa visa. Žinai, Zosele, – tapau! Nuo ketvirtadienio tapau po 8–10 valandų kasdien. Nieko neišėina, bet tai nieko. Tapau sonatą – eskizuose jau visa apmesta (4 dalys), labai sunkiai eina, o labai norėčiau ją baigti kuo greičiausiai, nes jau antra pradeda man rodytis akyse. Atvešiu į Palangą – pamatysi. Kad Tu žinotum, kaip tatau malonu taip užsispyrus, pasiutusiai, taip užmiršus viską ir be nuovokos, be atsikvėpimo tapyti. Baisiai malonu. Viskas visur eina savo keliu: saulė šviečia, rugiai žydi, žmonės šnekasi, vaikščioja, o ten sau pievos, laukai, kalneliai, visur gėlės, paukščiai, visur vasara, gražu, o aš nieko – tik tapau.

Zose, Zosele, vienintele! Nieko nežinau, Dievo pasaulį pamiršau, paskendau savo keistenybėse ir tik norisi į Zosę pažiūrėti, priglausti. Atspėk, į ką žiūriu šią akimirką? Prieš mane ant stalo gėlė, o kas toliau? Toliau – Marytė¹, Baidyklė² ir Siluetas³, o tas pastarasis labiausiai man patinka ir į jį kaip tik žvilgčioju jau kuris laikas. Ak Tu Zose, Zosele mano, visai nedėkoju Tau dabar už nuotrauką – tai įvyks Palangoje, gerai? Skambant didžiai jūros giesmei, tūkstančio arfų giesmei, gerai?

Neaprėpiamas, amžinas, neišmatuojamas horizontas žiūrės į mus, vilios mus pas save, mokys mus didelių didelių dalykų, gerai? Nepyksti? Ak Tu mažule mano!

Matai, plepu nei šį, nei tą, bet tai nieko. Kas į galvą ateina, tą ir pilu, vis tiek nieko gudresnio nesugalvosiu.

Beniui⁴ parašiau, laukiu atsakymo, kurio kažkodėl nėra. Išvažiuosiu tuojau, gavęs palankų laišką. Beturiu 25 rub. – kas bus? Skaičiau, kad Palangoj grafienės Valevskos pensione esą kambarių nuo 50 kap. parai, tai nebrangu, tiesa? Maitinsiuos žuvimis, kurių iš anksto prisižvejosiu visai savaitei, rinksiu ir pardavinėsiu gintarus, kasdien duosiu pamokas grafienei Valevskai po 20 kap. už valandą, bet į Palangą važiuosiu. Pamatysi – niekas nepadės.

Siluate. Kodėl nėra Tavęs čia šią akimirką, Zose, vienintele Zosele mano. Baisiai noriu nors vieną vienintelį Zosės pirštelį pabučiuoti, nors pažiūrėti.

Žinai, Zose, buvau aš kartą pievoje, ir buvo daug daug gėlių, o virš pievos ir gėlių toks aukštas aukštas dangus, labai mėlynas ir žydras, ir tiktai nebuvo nė vieno debesėlio visame danguje, o šiaip

* Laiškas adresuotas į Vilnių, Druskininkų ir Vilniaus pašto antspaudai – 1908 06 10. *Apie muziką ir dailę*, p. 213–214.

¹ Marija Skrutkovska, kroatietė, S. Kymantaitės studijų draugė.

² Nežinia, kas čia taip vadinamas. „Czupiradło“ galėtų būti verčiamas ir Kūtvėla.

³ S. Kymantaitė; galbūt M. K. Čiurlionis turėjo atsivežęs grupinę nuotrauką.

⁴ Karolis Benis (Benni, 1843–1916) – Varšuvos gydytojas ir visuomenės veikėjas, draugijų steigėjas bei vadovas, mecenatės E. Kerbedienės patikėtinis, tvarkęs jos įsteigtų dailininkų kūrybos namų Ribiniškiuose vietų skirstymą.

viskas buvo, nes ir paukšteliai net kažką ten sau čiulbėjo, ir Zosė (žinai, tas Siluetas) buvo su manim, ir daug galvojau ir ilgėjaus, ir taip gera, taip be galo be krašto gera buvo, jog net Tau rašau apie tai, kad žinotum, taip. Taigi matai, kad puikiausiai verčiuosi ir labai laimingas esu, ir noriu vien, kad būtum gera, dora, šviesi, mandagi, kad nepyktum ant Kastuko, kad dažnai rašytum jam tokiame, žinai, žydrame mylimame popieriuje. Gerai? Zose, jau baigiu, o čia nieko – Tu taip toli esi, Zosele mano. Labai ilgu akių, lūpų, delnų, pirštelių, kaktos. Zo vienintele mano, ar jauti, kaip stipriai glaudžiu prie savęs ir myluoju ir bučiuoju?

Kastukas

Visi maniškiai širdingai Tave spaudžia, Zo manoji.

39/7/

*Sofijai**

Druskininkai 24 birželio 1908

(Druskininkai, 1908 m. birželio 24 d.)

Vaikeli mažuti mano, kad Tu žinotum, kaip man be galo ilgu ir liūdna. Nuvargau labai, ir laiškai Tavo taip retai ateina, taip norėtusi žinoti apie kiekvieną tavo valandėlę, kiekvieną mintį, kiekvieną žvilgsnį. Kur Tu, Zose? Ar tai kartais ne sapnas? Ar galėtų būti stebuklingesnis sapnas už šviesią dieną Trakuose arba Vingyje, arba Belmonte, arba už rytmetį prie Neries? Zose! Ar atsimeni visa tai, Zose mano vienatine. Kiek buvo saulės mummyse ir virš mūsų, matau tik šiandien – tą liūdną pilką dieną. Man visa tai atrodo taip nutolę, taip sena, kad išties nesu tikras, ar visa tai buvo tikrovė. Atsimeni kalniuką Antakalnyje (I-mas mūsų pasivaikščiojimas) ir reginį nuo jo, ir pirmą namelį mūsų? Atsimeni tą mylimą lietų, kuris taip maža tada mums terūpėjo, o toks mielas, kai šiandien jį prisimenu. Bet gal Tu nenori prisiminti šiandie, o aš Tau įkyriu. Nepyk, matai, esu labai jautriai ir sentimentaliai nusiteikęs. Sakyk geriau, ką Tu beveiki? Ar mateisi su Mama? Ar išbučiavai jos mylimas rankas nuo manęs? Ar nepyksta ant manęs, ar nori mane turėti sūnum? Zosele mano, pasakyk, kad ją labai myliu už tai, kad ji yra Tavo motina. Tėvelį pasveikink nuo manęs ir pasakyk jam, kad turės, jeigu norės, sąjungininką ir kad visuomet kalbėsiu su juo lenkiškai.¹

Žinai, Zose, nuogaustaudamas galvoju, kaip aš ten pas Jus atvažiuosiu, juk aš beveik visai neturiu drabužių. Atrodau kaip paskutinis driskius – tai, žinoma, menkniekis, bet liūdina mane, ir žiauriai pykstu ant savęs už savo aplaidumą. Et, kaip nors susitvarkys. Svarbiausia tai, kad po kokių 10 dienų pamatysiu Šviesiąją savo, ar ne tiesa, Zose? Matai, Vaikeli, tai mano sužadėtinė, gana graži, blondinė (nors aš labiau mėgstu brunetes). Pažinau ją labai seniai Gaudžiau su broliais žuvis, ir buvo stebuklingas sidabrinis rytmetis virš Baltijos. O štai atplaukia laivas, tartum sapnas, lyg stebuklas – deimantai, rubinai, smaragdai, o laive buvo Ji. Barė mane, bet susipažinome, ir buvo paskui gera. Dabar vėl susitiksimė ir plauksime tuo pačiu laivu toli toli, kur jau nebėra horizonto nei jokio žemiško daikto, tik didelė šviesa ir tyla begalinė ir baltos gėlės ir auksinių varpų muzika². Matai, koks aš būsiu laimingas. Įdomu man, ką tu tada su savo tapytoju darysi? Irgi skonis, fe! Reikėjo geriau su žveju susipažinti. Nėra geresnio už žvejį, sakau Tau. O tapyba – žinai, dėl tos tapybos į nevirtį įpuoliau. Visą dieną šiandie tapiau ir vakare sunaikinau, o tai retai man pasitaiko. Nieko neišaina, o tai, kas jau yra, kabo ant sienos kaip sąžinės priekaištas ir šnabžda man visomis savo spalvomis apie negabumą, apie storaodiškumą ir kitus liūdnius dalykus. Zose, gal aš Tau to nerodysiu? Nepyksti?

* Ant voko silpnai įžiūrimas Druskininkų pašto antspaudas: 1908 06 25.

¹ Kaip minėta, L. Kymantas buvo linkęs į „bajorystę“ irlenkų kalbą.

² Ši Jūrėtės legendos parafrazė turi ir vieno S. Kymantaitės lyrinio pasisakymo bruožų (žr. 18).

Zosele, auksine, šviesi, manoji! Taip seniai nemačiau Tavo gilių ir spindulingų, tarsi patsai dangus, akių, nei lūpų Tavo, kurios yra kaip pavasario saulės dvelkimas pirmąją kaitrią dieną, nei stebuklingų baltų delnų, kaip dviejų mažų debesėlių, laiminančių žemę ir jos kelius ir upelius. Zosele mano! Būk sveika ir šviesios nuotaikos.

Sapnuok savo gražius sapnus ir žinok: esu Tau baisiai dėkingas, kad esi. Pasveikink nuo manęs savo griežtąjį Dėdytę ir visus, kuriuos myli. Zosele, pasimatysim po dešimt dienų, ar tu tai supranti? Letenas baltas, auksines, mylimas glaudžiu prie lūpų iš visų jėgų.

Tavo Kastukas

Sekmadienį vakare išvažiuosiu į Kauną nuimti parodos¹, o iš ten į Palangą per Liepoją. Rašyk, Zosyte!

56/11/

*Sofijai**

St. Pt. 11-11-08. Sekmadienis

(Peterburgas, 1908 m. spalio 11 d.)

Zose, Zosele, Vienintele – širdingoji, brangiausia mano – taip trokštu pailsėti, pasikalbėti su Tavim. Ar turiu viską nuo pradžių pasakoti? Tai nuobodu, ir aš nemoku, bet pakentėk truputį.

Mane labai sunervino mano su Petriuku nesumanomas ir mūsų toks kažkoks keistas atsisveikinimas, – buvo man labai liūdna ir ilgai galvojau apie Zosę, savo žmoną, tą šviesią, nuostabią, prie kurios glaudžiuosi visas ir glamonėju ir bučiuoju baltas pėdas. Zosele mano vienintele! Atvažiauvau ir tuoj nuėjau į parodą. *Horrrrendum!*² Atsimeni I-ą lenkų parodą?³ – Na, tai kažkas panašaus. Ir tai Pasaže, miesto centre, komfortas etc... etc... Kas bus? Tuoju po parodos susitikau savo mokinį Tvardovskį⁴. Labai šaunus berniokas, širdingas – nusitempė pas save pietų. Tėvai malonūs, ir tiek. Paskui buvau pas Bytautą⁵, t. y. pas Zikarą⁶. Norėjau, svarbiausia, pamatyti, kas per vienas tas Bytautas, nes atsiminiau, kad pasakojai apie jį. Daro vidutinio advokato ar inžinieriaus įspūdį, o išorė labai banali, ir kas įvyko, gerai įvyko. Susipažinau pas jį su keliais lietuviais, tarp jų su kažkokiu Liutkevičium⁷ (simpatišką bernas), su kuriuo galbūt suartėsime.

Baisiai įkyriu, Zosele vienintelemano, pažiūrėk į mane ir nepyk, ir duok šen savo delnus, tokius baltus, gerus ir mylimus.

¹ Antroji lietuvių dailės paroda, perkelta iš Vilniaus į Kauną (žr. 28), buvo uždaryta 1908 06 29. Paskutinėmis birželio dienomis M. K. Čiurlionis bus dar išsiuntęs broliui Povilui į Ameriką savo subalsuotą „Sutems tamsi naktuzėlė“, kuria šis džiaugėsi atviruke, tėvams atėjusiam į Druskininkus 1908 07 22. – VUB RS, F153–1628.

* Laiško datavimas kiek supainiotas – spalio 11 d. buvo dar tik šeštadienis, taigi M. K. Čiurlionis bus arba apsirikęs, arba ir savo atvykimą, ir laiško išsiuntimą pažymėjo kitą dieną. Ant voko tėra neaiškus Peterburgo pašto antspaudas 1908 10 [12?] ir Vilniaus pašto antspaudas, kur matoma 1908 10 16. Laiškas kažkodėl užtruko ir tai sukėlė Sofijai susirūpinimo (žr. 58/13/). Pirmąsyk publikuota: *Apie muziką ir dailę*, p. 216–218.

² Siaubinga. (Lot.) Be to. keliomis „r“ (turėtų būti *horrendum*) M. K. Čiurlionis dar pabrėžė tikrą „pasipurtyimą“, pasibjaurėjimą.

³ Žr. 27, I past.

⁴ Buvęs mokinys iš Varšuvos. Peterburge 1908 m. gyveno inžinierius Stanislovas Tvardovskis su šeima, bet daugiau apie tą šeimą nieko nežinoma. Su Tvardovskiais, tikriausiai tais pačiais, ten bendravo S. Čiurlionis.

⁵ Kaip regis, teisininkas Stanislovas Bytautas (apie 1877–1951), tuokart bebaigiąs ar ką tik baigęs Peterburgo universitetą ir netrukus apsigyvenęs Lietuvoje.

⁶ Juozas Zikaras (1881–1944) – skulptorius, tuo metu studijavo Peterburge, gyveno pas S. Bytautą. M. K. Čiurlionis jį pažinojo jau iš Vilniaus parodų laikų (žr. 19).

⁷ Gabrieliūs Liutkevičius (1880–1926) – teisininkas socialdemokratas; tuo metu – Peterburgo lietuvių mažturčių draugijos veikėjas.

Paskui truputį ieškojau buto ir sužinojau, kad yra labai gražių kambarių, bet po 55 rub. mėnesiui arba po 40 rub. Nusivariau baisiai ir taip besivalkiodamas užėjau net pas Dobužinskį. Tai tikrai puikus žmogus, „džentelmenas“, ir dailios išvaizdos, ir labai jaunas¹. Kalba nedaug, bet „с толком и расстановкой“². Patarė man būtinai apsigyventi Pitery ir apsidairyti. Esą čia daug menininkų draugijų ir grupių, dažnai ruošiamos parodos – taigi patarė, kad pasirinkčiau kurią nors pagal savo simpatijas. Esanti čia [ir] muzikų draugija, kuri kas dvi savaitės nedideliame tikrų mėgėjų ratelyje ruošia vakarus. Tuose vakaruose griežiamos nežinomų ir gabių kompozitorių kompozicijos ir panašios išdaigos krečiamos. Išėjau iš Dobužinskio visai „užganėdintas“³ ir (atkreipk dėmesį, kad viskas įvyko pirmąją dieną) nuėjau į Serpuchovskio 10, į Lietuvių Studentų Meninės-Draminės, Ne visai-Subrendusios, tačiau Bręstančios Draugijos susirinkimą⁴. Puiki visų lietuviškų susirinkimų reprodukcija. Keturias valandas ginčijosi, kokį veikalą pastatyti studentų vakarėlyje, ir galų gale nieko nenutarė. O turėjo statyti net Vydūno *Vėtrą* ir *Angą*. Sėdėjau kaip ant adatų, nes ketinta tuos veikalus sutrumpinti, perdirbti, pritaikyti, pridėti chorą, paleisti balioną ir kitus efektingus dalykus. Viskas pasibaigė 12-ą nakties, ir kažkokie studentai nusivedė mane nakvynės. Gerdamas arbatą pas tuos taurius litvosus⁵, turėjau praryti vieną labai saldžią piliulę. Kalbėta apie lietuvių literatūrą, ir sužinojau, kad yra iš tikrųjų tik du [korifėjai – išbraukta] titanai, tai yra p. Sofija Kymantaitė ir Herbačiauskas⁶ o likusieji tai „мелочь“⁷. Apsimečiau, kad man nieko, tik šiaip, karšta! Ak Tu mažyte, mažulyte mano, bučiuoju Tavo batelius ir kaliošus ir puolu kniūpsčias ir prašau nepykti ant manęs. Gerai? Ar šypsaisi? Na, gerai jau, gerai! Tą naktį puikiai miegojau ir sapnavau, kad ant didžiulio rutulio (gal tai buvo žemės rutulys) buvo padėta lenta. Ant vieno galo stovėjai Tu, ant kito Herbačiauskas, ir supotės, tačiau jis buvo baisiai liesas ir negalėjo išlaikyti pusiausvyros, tad nukrito ir, kažkokio keisto sūkurio pagrobtas, ėmė sukstis aplink kamuolį, kuris pagaliau kažkur pranyko drauge su juo, o iš lentos pasidarė tiltas, toks aukštas, kad nesimatė pagrindo, ant kurio jis stovėjo, o Tu lėtaiėjai juo ir kalbėjai „nori? – ar nenori?“ Tikrai visa tai sapnavau.

O šandie tai aš jau nieko gero nepadariau. Ieškojau buto, buvau pas Kelpšą⁸, rodė man daug pinigų, 100 ir daugiau rublių, ir savo užduotis rodė, taigi. Paskui pietavau studentų valgykloje⁹, o paskui suradau butą¹⁰, bet bjaurų ir, kaip vėliau pasirodė, pas žydus, tačiau jau buvo per vėlu trauktis. Rankpinigiai buvo duoti, daiktai sukraustyti. Kai rasiu geresnį, persikelsiu būtinai, o tuo tarpu bus gerai ir taip. Užmokėjau 14 rublių už mėnesį, kambariukas švarutėlis, šviesus, ką tik iškljuotas tapetais, yra stalas, trys kėdės, spintelė, trys gėlės, spjaudyklė ir lempa. Вознесенский проспект 55 кв. 102.

¹ M. Dobužinskis buvo M. K. Čiurlionio vienmetis, tad čia, regis, jo būdo, sielos charakteristika.

² Nuovokiai ir raiškiai. (Rus.)Būdinga standartinė mokyklinės pedagogikos formulė,apibūdinanti gerą pamokų atsakinėjimą.

³ Orig. lietuviškai: užganėdintas.

⁴ 1908 m. pradžioje Peterburge, daugiausia studentų iniciatyva, buvo įsteigtas Literatūriškai muzikališkai dramatiškas būrelis, kuris puoselėjo viltį išaugtį savarankišką, oficialiai registruotą lietuvių menodraugiją.

⁵ Šiuo terminu (*Litvos*), kurį kaip pseudonimą vartojo rašytojas Henrikas Senkevičius, kartais pasirašinėdavo ir M. K. Čiurlionis. – Žr. *Apie muziką ir dailę*, p. 66. 102.

⁶ Juozapas Albinas Herbačiauskas (1876–1944) – rašytojas ir publicistas, modernizmo atstovas, 1907 m. išspausdinęs didelį dramatiizuotą „Lietuvos griuvėsių himną“. Su S. Kymantaite buvo pažįstamas Krokuvoje, čia įsteigė „Rūtos“ draugiją, leido *Gabijos* almanachą.

⁷ Smulkmė. (Rus.)

⁸ J.Tallat-Kelpša (žr. 32, I past).

⁹ Lietuviai studentai turėjo susiorganizavę savą (drauge su lenkais) pigią valgyklėlę – studentų „virtuvę“, kartu ir klubą. M. K. Čiurlionis juos mėgo ir mielai talkindavo vakarėliuose. Kartą pakviestas dalyvauti koncertinėje dalyje paklausė: „O kas skambins Šokiams?“ Ir pasisiūlė už dyką pakeisti samdomą pianistą, „ir Čiurlionis visą naktį, ligi aštuntos valandos ryto, skambino suktinius, klumpakojus, valsus ir mazurkas, kad draugijos išdui būtų sutaupyti trys rubliai.“ – *Atsiminimai apie M. K. Čiurlionį*, 2006, p. 110.

¹⁰ M. Dobužinskis prisimena: „Įsikūrė Čiurlionis Voznesensko prospekte, prieš Aleksandro turgavietę, tarp Fontankos ir Sodų gatvės, didelio namo kieme. Jo kambarys, siauras ir apytamsis, buvo kažkokių neturtingų žydų bute, kur cypė vaikai, kvėpėjo virtuve. Čia aš pirmą kartą pamačiau jo fantastiką. Šiame neturtingame tamsiame kambaryje, sagutėmis pritvirtinęs popierių prie sienos, jis tuomet baigė savo poetiškiausią *Jūros sonatą*“ – Žr. M. K. Čiurlionis, 1938, p. 93. Voznesenijos, arba Dangun ėmimo, prospektas SSRS laikais vadinosi Majorovo prospektu.

Mano adresas. Rašyk!¹

Matai, kokie niekai mane apsėdo? O Tu jūrą prisimeni? Ir juodąjį saulėlydį? Tai jau gerai. O girdi, kaip užia bangos? Ir groja – ir dainuoja? Atsimeni? O didžiąsias bangas atsimeni? Vaikeli mano, vaikeli. O ar atsimeni, kaip tiesei man šviesos kamuolį, kai dar nepažinojau Tavęs². Zose! Kalbėk su manim dažnai, kaip kalbėjai tada, kai dar nepažinojau Tavęs, ir laikyk visada didžią šviesą savo delnuose. Gerai? Zose? Zose, Zosele, vienintele nuostabi baltoji spindulingoji žmona mano, glaudžiuisi, glamonėju ir bučiuoju ir myliu.

Kastukas

57/12/
*Sofijai**

Peterburgas 15-11-1908 pirmadienis
(Peterburgas, 1908 m. spalio 15 d.)

Matai, matai, kokia Tu nepaprasta! Ką tik gavau Tavo trečią laišką, Zosele, ir viskas baisiai man patinka, ir nuotaika pasitaisė, ir norom nenorom vėl pakėliau galvą aukštyn. Grįždamas iš pašto, pastebėjau, kad migla – tai nuostabus dalykas. Už manęs migla, priešais migla, yra tik tai, kas su manimi ir manyje – Zosė ir aš. Ir nieko daugiau. Puikūs rūmai ryškėja migloje – vos žžiūrimi – prieinu – nieko ypatinga – o toliau kažkokie stebuklai migloje – ir vėl nieko ypatinga – aplink migla ir migla, o kišenėje Zosės laiškas, o širdyje džiugu, eiti lengva – pačios kojos eina; tai niekis, kad „kulnai sutinę“³. Iš kur Tu taip viską žinai?

Šiandie kursavau kaip reikiant. Vėl buvau pas Zikarą, pas Tvardovskius, pas Žebrovską⁴ ir dar eisiu pas Dobužinskį. Teiraujuos pamokų, kur tik galima, be to, landžioju į Ermitažą ir į Aleksandro III muziejų⁵ – studijuoju. Žinai, kokių čia stebuklingų dalykų yra, net baisu! Dvigubai džiaugiuosi, nes žinau, kad ir Tu į juos žiūrėsi, supranti? Tu, savo šviesiomis jūros akimis. Ko tik čia nėra! Yra tokių senų asirietiškų plytų su tokiais baisiais sparnuotais dievais, kuriuos (nežinau iš kur), bet rodosi man, kad pažįstu puikiai ir kad tai yra mano dievai. Yra egiptiečių skulptūrų, kurias baisiai mėgstu ir kurias Zosė mėgsta, ir graikų skulptūrų, ir įvairių kitų daiktų, ir labai daug. O paveikslai! – pamatysi.

Tik pamanyk – visa tai drauge apžiūrinsim ir džiaugsimės kaip vaikai, Zosele mano vienintele. Bet kada, kada tai bus? Ar ilgiesi? Neturi supratimo, kaip ilgiuosi Tavęs. Kuo šviesiau jaučiuosi, ar kai matau ką nors gražaus, ar kai šiaip viduje kas suvirpa, tuoj bėgu pas Tave, ir glaudžiuisi, ir trokštu, ir ilgiuosi be galo. Žinau, kad esi mano gerasis genijus, kad už visa, kas gražu, Tau turiu būti dėkingas,

¹ Šie žodžiai aprėminti pateko į piešinį, kurio tolesnistekstas yra toks: „Zosemano Zosele Tu Tu mažojatmink, oaze, bučiuoju,gerai? Tu Tu Tu Tu TuTu, nepyk! Žmona SilueteTu vienintele mano, Zose, debesėli rausvas, atmink, paukste baltoji mano.“

² Aliuzija į paveikslą „Bičiulystė“.

* Parašymo dienos datavimą patvirtina Vilniaus pašto antspaudas: 1908 10 17. M. K. Čiurlionis suklydo, žymėdamas savaitės dieną, nes tada buvo trečiadienis, ir grafiškai panašų Zodiako ženklą. Ši klaida kartojasi /13/, /14/, /15/, /17/ ir /18/ laiškuose. Pirmąsyk publikuota: *Apie muziką ir dailę*, p. 219–221.

³ Matyt, užjaučiantis pasakymas iš Sofijos laiško.

⁴ Nežinomas asmuo, irgi rūpinęsis M. K. Čiurlionio reikalais. Galbūt apie ją buvo plačiau rašyta neišlikusiame atviruke (žr. 58/13/, I pas t.). Dar balandžio mėnesį rašydamas broliui Stasiui į Peterburgą, Konstantinas prašė perduoti linkėjimus p. Tvardovskiams, poniai Žebrovskai, p. Surovcui (Surowiec – ar ne iš druskininkiečių Suraučių?) ir kitiems.

⁵ Dabar – Valstybinis rusų dailės muziejus.

o vis dėlto? Zose, aš bijau. Manyje yra kažkas brutalu, įtartina, kas mane daro nelaimingą ir toliu nuo Tavęs.

Gelbėk mane, Zosyte. Juk tai, kas mus sudaro, yra didu kaip saulė. Sakai, kad seniau geriau laiškus rašei? Ar tai ką nors reiškia?

Matai, koks aš esu. Jau nieko, nieko.

Turi būti man labai atlaidi ir labai reikli. Zose, padėk man. Juk pradėdame naują gyvenimą – pažįstame maždaug įvairių vertybių vertę, taigi eikime drąsiai, tik tu būk man tuo, kuo seniai esi mano sieloje ir kuo būsi iki mirties, jeigu net paliktum mane. Nepyksti? Atrodo, kad ne taip rašau, bet Tu viską gerai suprasi, Zosele. Žinai, aš tik trokštu Tavęs tokios, kokia esi – gražios, stebuklingos, tos, kurią mačiau Palangoje, Vilniuje ir Druskininkuose, kurią nešiau ant rankų ir su kuria šnekučiauvau vagone, atsimeni? Tai buvo kelyje iš Mažeikių į Vilnių. Tu viską atsimeni, ar ne tiesa?

Tik žiūrėk man, neprisimink visų tų bjaurių dalykų, kurių baisiai droviuosi ir nuoširdžiai gailiuosi. Zosele mano vienintele, gerai? Vienatvė yra mano didelis mokytojas ir bičiulis. Neturi supratimo, kaip aiškiai matau dabar Tave ir save, ir jaučiu, ir suprantu, ir trokštu, ir tikiu, kad mes esame sutverti vienas kitam, bet Kastukas yra nedorelis, ir čia šuo pakastas. Tai niekis! Zosė – mano žmona, o tai jau viskas.

Žinai, mažulyte mano, kad jau truputį ėmiausi darbo: parašiau tris gabalus fortepijonui, nuškiecavau keletą sumanymų uždangai¹, bet man rodos, kad iš to bus paveikslai, nepyksti? Tapyti neįmanoma – taip tamsu. Kas bus? Butą būtinai pakeisiu – paskubėjau išsinuomoti, nes baisiai nemėgstu nakvoti pas svetimus, visuomet man atrodo, kad daro man didelę malonę, na, ir reikia juk tuo atveju nakvynės prašytis. O dabar kaip yra, taip, bet turiu ramybę, galiu sau galvoti, svajoti ir šį tą dirbti.

[*Tęsinys kitokiuose popieriaus lapeliuose, kitokia rašysena:*]

Kartais tyliai kalbuosi su Tavim arba užsimerkiu ir, apkabinęs Tave, lekiu kažkur – tolių tolin, *za tri dieviat' ziemel'*². Po mumis nyksta pilki juostuoti laukų kilimai, kažkokie kaimeliai ant kalvų, tai vėl tamsios miškų dėmės, suraišiotos sidabriniais upelių siūlais. Zosė glaudžiasi prie manęs, jaučiu jos šiltą kvėpavimą, ji šnibžda: „Kastuk, kaip tai stebuklinga, kaip tai stebuklinga!“ Aš glaudžiu Zosę dar stipriau ir sakau: „Tai Tu, Tu pati esi stebuklinga!“ Ir taip skrendam vis toliau. O štai ir jūra. Bangos didelės didelės. „Labą dieną!“ – šaukiame iš viršaus. „Labą dieną!“ – užia bangos, o mes kylame aukštin aukštin. Matome visą jūrą, ir krantus aplink jūrą, ir takelius, kuriais žmonės vaikšto ir žiūri į jūrą ir labai ilgisi. Ir kitas jūras matome, ir okeaną, o aplink okeaną irgi kelias krantu vingiuoja, žmonės vaikšto, stebisi ir bijo. O Tu glaudiesi prie manęs ir kuždi: „Kaip tai stebuklinga, kaip tai stebuklinga!“ O ten toliau geltonas laukas – didelis, galo nematyti, vidury sfinksas ramiai žiūri į priekį, o aplinkui, kiek tik akis užmato, griaučiai užnešti smėliu ir briliantais. Tai dykuma. Klupdamas per griaučius eina vaikas. Iš rytų tiesiai į vakarus žingsniuoja, bet vaikui kelią pastoja gyvatė. Nebijok, Zosele, žiūrėk, jau žaidžia jie kartu ir stato piramidę iš briliantų, o mes skrendame tolyn ir tolyn, ir kaskart vis nauji paveikslai vejasi, o Tu tokia stebuklinga ir viskas pasaulyje. Ir taip be galo. Tik nepyk ant manęs, Zosele.

Žinai, Geniukas³ Tave palaikė Lile Kersnovska⁴, kuriai yra tikrai skolingas ir kurios nelabai mėgsta. Įsivaizduoju jo mielą nusivylimą. Pasakyk panelei M.⁵, kad ji baisiai tauri, kadangi taip rimtai imasi muzikos. Gailiuosi, kad negaliu asmeniškai kuo nors padėti ar pakalbėti. Pasakyk, kad Hanonas⁶ gali pakenkti muzikalumui, jei jis skambinamas mechaniškai. Reikia skambinti pirštuotes labai stropiai,

¹ Vilniaus lietuvių „Rūtos“ draugijos salės scenai (žr. 113/40/, 119). Iš tų pradinių sumanymų bus gimę paveikslai „Žalioji žaibas“, „Raudonasis perkūnas“ (dab. pavadinimai). Trys „gabalai“ fortepijonui turėtų būti VL 322, VL 323, VL 324.

² Už devynių jūrų. (Rus.)

³ Eugenijus Moravskis (1876–1948) – kompozitorius, artimiausias M. K. Čiurlionio bičiulis, tuo metu po bylos už anticarinę veiklą gyvenęs Prancūzijoje. Matyt, M. K. Čiurlionis jam nusiuntė nelabai aiškią Sofijos nuotrauką arba parašė vien vardą.

⁴ Zofija Kersnovska – Druskininkų turtuolio duktė, M. K. Čiurlionio ir E. Moravskio kolegė Varšuvos dailės mokykloje.

⁵ Liucija Maleckaitė – vilnietė, S. Kymantaitės draugė. Maleckų šeimoje Vilniuje Sofija kurį laiką gyveno.

⁶ Populiarūs tais laikais S. L. Hanono fortepijono pratimai pirštams lavinti.

įsiklausyti į kiekvieną atskirą garsą (iš čia gražus tonas), žiūrėti lygumo (ritmo pajutimas) ir, saugok Dieve, skambinant neįtempti rankos (technika). Gamų geriausiai visai neskambinti. Teorijos vadovėlis išsamiausias *Bernackio*¹, tačiau painus ir sunku jame orientuotis, būtų gera turėti šalia jo kokį mažesnį, panašų į *Studzinskio* „Muzikos pagrindus“. Norint pereiti prie harmonijos, reikia puikiai pažinti *gamas, invervalus ir jų jungimus*, ir tai reikia išskirti. Yra tai vos 1/4 teorijos, likusi dalis mažiau svarbi, užtenka perskaityti. Geriausias lenkiškas harmonijos vadovėlis, kokį pažįstu, yra *Zavirskio* ir *Noskovskio*, vokiškas Rymano, rusiški Rimskio-Korsakovo ir Buslerio. Vis dėlto patariu *Zavirskio*, nes yra išsamus ir aiškus – be to, jame daugybė uždavinių. Pradžiai rekomenduoju [skambinti] *Bacho* mažus preliudus, nes be jo, man rodos, neįmanoma būti rimtu muziku. Taigi. Nepyk, mažulyte, kad aš tokiu profesorišku tonu apie visa tai parašiau, bet, nepaisant šito, jaučiu jai baisiai daug simpatijos už tą užsidegimą muzikai. Būk sveika ir šviesi kaip saulė, Tu žvaigžde mano nuostabioji.

58/13/
*Sofijai**

Peterburgas – 17 №-08 penktadienis. Vakare
(Peterburgas, 1908 m. spalio 17 d.)

Vėl gavau Tavo du stebuklingus laiškus, ir net man nedrašu darosi – taip Tau baisiai esu dėkingas. Bet kas atsitiko su mano pirmuoju laišku? Zosele vienate mano, man baisiai liūdna, kad turėjai tiek nerimo, bet aš tuojau (tiesą sakant, sekančią dieną) parašiau smulkiai apie viską, kas čia girdėti. O antradienį išsiunčiau atviruką, trečiadienį vėl laišką². Baisiai liūdna, kad be reikalo nerimavai ir dievažin ką galvojai, ir labai labai stipriai bučiuoju mylimas pėdas ir Tavo suknius kraštą, ir prašau – nepyk, pragiedrėk ir nusišypsok tokiu savo šviesiu pavasarišku šypsniu, gerai? Mano tu vienatinis mano žmogau.

Matai, aname laiške rašiau, kad pirmąją dieną, t. y. šeštadienį, buvo baisiausias lakstymas po visą Piterį. Visų pirma buvau, žinoma, „Rudens parodoje“, kuri nė pastipusio šuns neverta [pod zdechłym psem] – nė vieno gero paveiklo. Su II-ąja ir net I-ąja Lietuvos paroda negalima lyginti.

Paskui buvau pas *Tvardovskius*, paskui pas *Zikarą*. Mačiau su *Bytautu* (neypatingas), susipažinau su keliais labai simpatingais lietuviais. Vėliau ieškojau buto, bet, nieko neradęs, nuėjau pas *Dobužinskį*.

Labai simpatingas, jaunas, dailus, džentelmenas. Patarė apsigyventi ir apsižiūrėti, kas čia dedasi (didelio daikto, aš ir be jo tai žinojau), tačiau tikrai simpatingas ir labai kvietė, kad lankyčiaus kuo dažniausiai. Iš ten nuėjau į lietuvių dramos draugijos susirinkimą – nieko įdomaus, kaip ir visuose mūsų susirinkimuose: penkias valandas šnekėjo ir nieko nenuitarė. Pasibaigė apie dvyliktą nakties, ir kažkokie studentai pasiėmė mane nakvoti. Baisiai norėjau tada rašyti Tau, mažyte mano, bet nebuvo nei kur, nei kaip. Šnekėjome daug su anais studentais, kaip eina mūsų Lietuviški reikalai. Įsivaizduok, jie tvirtina, kad mūsų literatūroje [yra tikrai] Tu ir *Herbačiauskas*, o kiti – tai šlamštas [hołota]. Baisiai man buvo malonu girdėti tokią nuomonę, bet turbūt nuraudau, nes manęs tiesiai paklausė, ar aš sutinku. Atsakiau diplomatiškai: „Hm, kas žin?“³

¹ Čia toliau M. K. Čiurlionis išvardija populiariausius tų laikų M. Bernackio (Biernacki), K. Studzinskio muzikos teorijos, M. Zavirskio ir Z. Noskovskio, H. Rymano (Riemann), N. Rimskio-Korsakovo, L. Buslerio harmonijos vadovėlius (laiške pabrakta M. K. Čiurlionio). J. S. Bacho *Maži preliudai ir fugos* – klasikinės pedagoginės fortepijono literatūros repertuaras. Bacho veikalus pats M. K. Čiurlionis mėgdavo skambinti (siuitas, „Gerai temperuotą klavesiną“) ir visą jo muziką didžiai vertino.

* Peterburgo pašto antspaudas – 1908 10 18, Vilniaus – 1908 10 19. Pirmąsyk publikuota: *Apie muziką ir daile*, p. 221–224.

² Atvirukas neišliko; o „trečiadienio“ laiškas – matyt, 57/12/. Sofija laiku negavo pirmojo laiško iš Peterburgo – 56/11/, todėl M. K. Čiurlionis čia trumpiau pakartojo ano turinį (ir išsiuntė registruotą!).

³ Orig: lietuviškai.

Paskui pasisapnavo man juokingų dalykų, a propos¹ to [pasikalbėjimo], bet šitame laiške jau tingiu kartoti. Papasakosiu, kai pasimatysime, gerai? Ak Tu, Tu žmona mano, tokia nuostabi ir tokia vienatinė. Pasakyk tuoj, kad nepyksti ant manęs. Ir duok šen savo delnus ir mylimas pėdas, ar jauti, kaip glaudžiu, glamonėju ir bučiuoju?

Rytojaus dieną, sekmadienį, vėl buvo siaubingas lakstymas ir buto ieškojimas. „Žūti ar būti!“ 55 rub., 40 rub., 30 rub., ir t. t., tai kainos, nuo kurių kojos po manim linko ir akys lipo ant kaktos, o žmonės atšokdavo manydami, kad aš „холерний“²

Galų gale radau kambariuką – pasaulio stebuklas! Šviesus, nemažas, švarutis, šviežiai išklijuotas, šeimininkai simpatingi, ir laiptai nelabai purvini, ir su „кипятком“³, ir lempa, lova, gėlės, spjaudyklė, spintelė ir t. t., pusdykiai – 14 rub!!! Bet – ir čia prasidės. Tik pridursiu, kad tuojau užmokėjau, parsivežiau daiktus (nieko nepamečiau – aha! Gaila, kad nematai nei špygos, nei liežuvio, kuriuos parodžiau Vilniaus pusėn)⁴ ir susikrausčiau. Tik tada pasirodė, kad: kambariukas paprastas, tamsus, ankštas, užuolaidos ir staltiesės nešvarios, šeimininkai nelabai simpatingi ir žydai, laiptai purvini kaip reikiant – o kitkas toli nuo komforto.

Išsikelsiu būtinai, bet turiu ką nors rasti, o ieškoti reikia ilgai, būti kampininku ir nakvoti pas mažai pažįstamus nepakenčiu. Fe! Koks iš manęs storžievis. Dovanok arba prilupk, ar už gaurų patąsyk, mano Tu sparnuotoji pantera, mano Tu baltasis gvazdike.

Tavo laišakai tokie nuostabūs, kad bereginti daro iš manęs žmogų.

Žinai, Zosyte, mums bus baisiai gera, pamatysi, kaip gražiai gyvensime – aš nė įsivaizduoti negaliu. Tik kad čia viskas baisiai brangu, bet yra daug gražių dalykų, ir Peterburgas man patinka. Landau dažnai į Ermitažą, į Aleksandro III muziejų, ir Akademijoje buvau, net akys skauda! Pas Tvardovskius buvau dar kartą (žadėjo ieškoti man pamokų). Pas p. Žebrovską – žadėjo rūpintis Stasiuko įstojimu⁵ ir man pamokų. Teks vadovauti lietuvių chorui.

Buvau pas Dobužinskį antrą kartą; dar labiau jis man patiko, atrodo, kad bus vienas iš mūsų pažįstamų. Parodos čia bus kaip reikiant: yra „Союз“, „Венок“⁶ – žada mane tinkamu metu supažindinti ir įtraukti į tą čionykštį tapybos aristokratų⁷ gyvenimą, o tuo tarpu nuolat kviečia lankytis. O tuo tarpu vis dar nieko tikro, nieko, kuo galėčiau pradžiuginti savo Mažytę Zosę, tokią vienišą ten, kaip aš čia toje dvimilijoninėje košėje. Niekada man dar žmonės nebuvo tokie svetimi – nebent, kai grįžtu iš pašto, tada visi patinka ir gražūs, ir kilnūs, ir įdomūs⁸.

Pietauju studentų valgykloje, bent padori draugė ir maistas sveikas. Arbatą geriu namuose triskart per dieną. Kartą vos išvengiau skandalo: užėjau į tokią sau „čainą“. Pilna darbininkų, kišenvagių. Ir pradėjo prie manęs kibti: o iš kur toks frantas, o kodėl apykaklė „koški“ ir t. t. Aš burbtelėjau: „a vam kajoje delo?“⁹ O jie plūstis, aš atsistojau, o jie prie manęs, bet čia įsikišo šeimininkas ir tarnai, ir išėjau sveikas. Motule mano, Vaikeli širdingiausias, nepyk už tą mano „šiupinį“. Kad jau ir laiško nemokėčiau tvarkingai parašyti! Matai, matai, kokį turi vyrą.

Šiandie buvo pas mane Dobužinskis. Gailiuosi, kad nedalyvavai – kaip jis elgėsi. Reikia žinoti, kad jis būna visuomet truputį sustiręs, bet, apžiūrindamas mano darbus, visiškai supliuško¹⁰. Geriausiai

¹ Dėl. (Pranc.)

² Sergąs cholera. (Rus.) Peterburge tada siautė epidemija.

³ Karštas virintas vanduo. (Rus.)

⁴ Matyt, Sofija jį erzino, kad būtinai ką nors pamesi.

⁵ Žr. 48/10/, 5 past.

⁶ *Союз русских художников* – Rusų dailininkų sąjunga (1903–1923), kurios parodose dalyvaudavo įvairios krypties ir įvairių Rusijos tautų dailininkai.

⁷ „Венок“ – „Vainikas“, trumpai teegzistavusi dailininkų modernistų grupuotė.

⁸ „Malarskich aristokratov“ – galėtų būti ir „dažytojų aristokratų“...

⁹ Pašte M. K. Čiurlionisatsiimdavo Sofijos laiškus, atsiunčiamus iki pareikalavimo.

¹⁰ „O kas jums darbo?“ (Rus.)

¹⁰ Originale posakiai ryškesni, neišverčiami: „sztywny“ – „rozkrochmalit się“. S. Kymantaitė įsiminė tokias žinias ir vėliau apibendrino šį 1908 m. pabaigos laikotarpį: „jau žinau, kad visi didieji Petrapilio dailininkai Čiurlioniu susidomėję [...]. Pas Dobužinskis – jis save laiko lietuviu, jo žmona gerai skambina, žinau, kad su jais Konstatinas susibičiuliavo, – skambina su Dobužinskiene keturiom rankom Bethoveno simfoniją.“ – Žr. S. Čiurlionienė-Kymantaitė, *Raštai*, t. III, Vilnius, 1988, p. 334.

jam patiko pradėtoji paskutinė sonata, iš „jūros“ - pirma ir paskutinė dalys, „žalčio“ sonata, preliudai ir fugos, o iš „Zodiako“ – „Vandenis“, „Žuvys“, „Dvyniai“, „Mergelė“. Na, ir „Fantazija“, o ypač paskutinė [jos] dalis. Pasakė: „Glavnoje, čto savsiem originalno, čort znajet, vsio iz sebia.“¹ Buvo gana ilgai ir labai maloniai laiką praleidome.

Ei Zosyte, o vis dėlto jaučiu, kad ir Dobužinskis, ir visi jie – niekas, palyginus su vienu Tavo laišku – su viena raide.

Tuos žodžius rašant, atėjo Moravskis² ir ištempė mane į susirinkimą, iš kurio grįžau baisiai susierzinęs. Susikivirčijau su vienu litvosu, režisierium Žilinsku³. Dalykas buvo toks: lietuviai studentai rengia vakarą, stato Vydūno *Angą*, kurią Žilinskas nori sutrumpinti, pridėti muziką, t. y. chorą, „Lietuva, Tėvyne mūsų“⁴ etc. etc. Aš pasipriešinau. Maža to, koncertinę dalį turėjo sudaryti visokia maišalio ir nelietuviškos jėgos, pavyzdžiui, kažkoks sopranas, fleitistas, violončelistas. Dėl viso to buvau priverstas pasitraukti, nes irgi būčiau turėjęs skambinti – bet juk tiesa, kad buvo neįmanoma? Koks gi tai lietuviškas vakaras – o dar tas fleitistas – kažkas baisaus!⁵ Zosele, bet Tu nekaltini manęs, tiesa? Jaučiu, kad net pagiri ir glostai man gaurus, nes aš iš tikrųjų negalėjau kitaip pasielgti.

Ei Tu, mažute mano, kad Tu žinotum, bet Tu nieko nežinai. Taigi žinok – baisiai ilgiuosi Zosės, bet taip, kad iškęsti sunku. Nesinori tikėti, kad visa tai buvo, Zose! Zosyte! Ar gali būti? O juk tai tiesa, kad žiurėjau į Tavo akis, glaudžiau ir glamonėjau Tave, ir Tu tokia šviesi, puiki mano. Dieve, kaip seniai tai buvo! Tiesa? Mano tu pasakiškoji visata. Tu, Tu, glaudžiu ir glamonėju ir bučiuoju akis, lūpas, debesėlius rausvus, Siluetą, kelius ir pėdas mieliausias. Rašyk!

Tavo Kastukas

[*Prierašai puslapėlių paraštėse:*]

Buvau keliolikoj tapybos krautuvių ir popieriaus sandėliuose Nevskio ir Morskoje gatvėje, bet japoniško popieriaus niekur nėra. Dar paieškosiu.

Petriukas kaip muzikas sugebės vadovauti chorui, bet nežinau, ar susidoros kaip žmogus⁶. Labai norėčiau, kad įgustų. Įkalbinėk jį, gerai?

Ar gavai paskutinį laišką su patarimais p. Maleckaitei? – jei vėl ne, tai reikės pakartoti.

60/15/
*Sofijai**

Ketvirtadienis 1908 m.
(Peterburgas, 1908 m. spalio 23 d.)

Zosele mano mieliausia! Sveikinu Tave Plungėje, Tavo salkoje, salone, sode ir visur, kur buvome kartu – kaip gyvą matau visą Plungės aplinką, tą namą tokį rimtą ir sodelį su išsiklaipusiomis obelų

¹ „Svarbiausia, kad visiškai originalu, velniai žino, viskas iš savęs.“ (Rus.) „Fantazija“ – triptikas, trijų dalių.

² A. Moravskis (žr. 4. 4 past.) tuo metu jau gyveno Peterburge, dirbo laikraščio *Reč* redakcijoje.

³ Liudas Žilinskas-Pokorskis, geležinkelių valdybos tarnautojas, dalyvavo Peterburgo lietuvių mėgėjų teatro veiktoje. – Žr. V. Maknys, *Lietuvių teatro raidos bruožai*, t. 1, Vilnius. 1972, p. 169.

⁴ Orig. lietuviškai: „Lietuva, Tėvyne mūsų“. V. Kudirkos „Tautiška giesmė“ ir pats M. K. Čiurlionis dar Varšuvoje buvo harmonizavęs.

⁵ Gal todėl ši fleitisto perspektyva verčiama sąmoju, ypač dėl fleitisto, kad pats M. K. Čiurlionis muzikokėlių kadaise pradėjo kaip kunigaikščio M. Oginskio dvaro fleitistas Plungėje.

⁶ Petras Čiurlionis, vaikystėje persirgęs skarlatina ir netekęs dalies girdėjimo, buvo uždaro, niūraus būdo. Matyt, Sofija bendravo su juo Vilniuje ir rašė apie jį Konstantinui.

* Datuojama pagal Plungės pašto antspaudą: 1908 10 27. Peterburgo antspaudas neaiškus (2... 10 1908).

šakomis, ir Tavo salką, supamąjį krėslą – visa tai matau ir labai ilgiuosi Tavęs tenai. Zose, ak Tu mažoji mano gėlele! – o ar žinai Tu, kad aš gavau nuo žmonos savo tokį stebuklingą laišką, kurio man visas pasaulis gali pavydėti, o aš jį turiu ir skaitinėju, ir jaučiu tą pat, ką Tu – didelis ilgesys ir džiaugsmas begalinis taip nuostabiai nuostabiai apima žmogų.

Zose vienatine mano! Taip kartočiau be galo tuos ir kitus žodžius, taip man padrikai skverbiasi tūkstančiai mylavimų mintysna.

Nepyksti? Na, na, mielas broli.

– Ваши картины произвели впечатление¹, – pasakė Dobužinskis ir pridėjo, kad sesijoje tapau „единогласно“² priimtas į „Союз“ grupę³ – o Antokolskis⁴, kuris čia atvažiavo kelioms dienoms, kone šokinėja iš džiaugsmo: – Уи, вы знаете что десятками лет добиваются хорошие художники, чтобы туда попасть, а вы сразу! а что? Я говорил?⁵ ir t. t., ir t. t. Tačiau, nepaisant to, baisiai liūdna, kad: 1) paroda bus tik sausio mėnesį, 2) dėl mažų patalpų kiekvienas dalyvis eksponuoja tik po kelis dalykus.

Na? Kaip Tau tai patinka, Zose? Tiesa, kad negerai? Baisiai negerai! Bet nieko, neliūdėk – Zosele vienintele.

Aš žinau, kad mano padėtyje tai baisu, tikra nelaimė, bet Tu tikrai nenusimink. Pagalvok tik – mūsų, kuo viens kitam esame, tai nėra per plauką nepakeis, nėra trupinėlio, nei Tavo, nei mano talentui žalos nepadarys, tik – o vis dėlto? Ak Zose, Zose! Rašyk tuojau, ką Tu apie tai manai? Ar Tau liūdna? Zosele vienintele mano, juk neužgavau tavęs? Tiesa? Tik neliūdėk, gerai? Matai, iki švenčių dar toli, aš imsiu lakstyti – jau turiu daug visokių pažinčių, ir tik žiūrėk, prasidės pamokos, viena po kitos, o jaučiuosi puikiai, esu sveikas kaip niekad – ir pamatysi, kaip viskas bus dar labai gerai. Ar ne tiesa?

Keista – kaip dėl tų visų nesėkmių (šiaip ar taip, materialinių) darausi nedrąsus su Tavim, pristingu drąsos myluoti ir glausti Tave ir kalbėtis – žinai, taip – su Tavim. Rodosi man, kad nusikaltau kažkaip, o siela veržiasi pas Tave, ir sunku ir liūdna kartais labai. Skaitau sau tada Tavo paskutinį laišką ir nurimstu, nes matau aiškiai kaip ant delno, kad Tu tikrai esi Žmona mano ir džiaugsmo ir liūdesyje ir visam gyvenimui. Zose, tikrai?

Mano Tu vaikeli mieliausias, mažute mano.

O vis dėlto man labai liūdna, mintys painiojasi, ir verčiau palauksiu truputį iš Tavęs mylimų žodžių Tavo – ak! ir kodėl gi Tavęs čia nėra! Taip norėčiau į akis Tau pažvelgti, ir taip ramiai, gerai pakalbėtume.

Bučiuoju delnus Tavo.

Kastukas

Rašyk ir apkabink ten mūsų škius nuo manęs.

[...]

¹ „Jūsų paveikslai padarė įspūdį.“ (Rus.)

² Vienbalsiai. (Rus.)

³ Matyt, vienbalsiai į Rusų dailininkų sąjungos Peterburgo skyrių, kur telkėsi modernesni tapytojai negu Maskvoje, o gal turimagalvoje ir visa „Sąjunga“ tarpkity dailininkų „grupių“ – srovių.

⁴ Leonas Antokolskis (1883–1936) – vilnietis dailininkas, vienas tuometį steigtos Vilniaus dailės draugijos (jai priklausė ir M. K. Čiurlionis) vadovų. Labai palankiai recenzijose vertino M. K. Čiurlionio tapybą, karštai ragino jį vyktį Peterburgą (iš čia ir tas toliau aprašomas džiaugsmas), 1908 m. rugpjūčio 26 d. parašė jam rekomendacinį laišką, adresuotą M. Dobužinskiui. – Žr. V. Landsbergis. *Vainikas Čiurlioniui*, Vilnius, 1980. p. 78–79.

⁵ „Ar jūs žinote, kad geri dailininkai dešimtmečiais stengiasi ten patekti, o jūs iš karto! O ką? Ar aš nesakiau?“ (Rus.)

26 ✎ 08 Trečiadienį vakare
(Peterburgas, 1908 m. lapkričio 26 d.)

Zosele, mažute Žmona mano. Matai, kokia Tu, matai, ir net norėdamas negaliu pykti ant Tavęs, tokia jau Tu nepaprasta esi. Neseniai atėjo Tavo laiškas (su markėmis), o vakar vėl gavau „Motinišką laišką“¹. Ei Zose, Zosyte. Matai, kai dažniau rašai, tai ir ta čionykščių dienų pilkuma nebaisi, o galva pati kyla aukštyn, ir žinau, kad nėra tokių kliūčių, kurių nepajėgtume sutriuškinti, ir nėra viršūnių, į kurias užkopti pritrūktų mums drąsos. Nepyk, jeigu kartais liūdesys prasiveržia iš Tau brėžiamų žodžių, tai tik taip sau, ir tai tuoj praeina – o dabar nuo to laiko, kai gavau siuntinį, esu beveik visados linksmas. Jūratė – neturi supratimo, kaip Ją myliu ir nuolat apie ją galvoju, net mane kartais sąžinė graužia, kad tai truputį panašu į neištikimybę, nes juk ji nėra nei mano sužadėtinė, nei žmona, o tik šiaip jūros Karalienė ir nieko daugiau, ir juk ji niekuo Tau negali prilygti, o vis dėlto negaliu atsikratyti minčių apie Jūratę. Jau turiu net truputį muzikos, bet nė už ką Tau nepaskambinčiau, nes baisiai droviuosi. Norėčiau turėti bent prologo eskizą² iki mūsų pasimatymo – mėnuo laiko! Taip mažai ir taip neaprépiamai ilgai! Zosele, Vienatine, Šviesioji Sužadėtinė mano, Žmona mieliausioji, širdingoji, tikroji. Iš tikrųjų tik mėnuo – kaip tai pasidarė tikrai nežinau. Vis buvo du mėnesiai, o dabar mėnuo! Bet ir tai dar labai toli. Tik Tu, mieliausias mano Vaikeli, neliūdėk ir nerimauti neturi teisės, tai mano dalykas. Atmink, kad visos mūsų svajonės išsipildys. Laimė yra su mumis, o jei likimas truputį erzina ir maivosi, tai toks jau jo įprotis. Pamatysi, kaip Jis susigės, išvydęs mus drauge giedrus, besišypsančius, pakeltom galvom, šviesiom akim. Pamatysi, suminkštės, bijos, kad gal mes norim be jo malonės apsieiti. Bus Kaukazas, Paryžius, fiordai ir viskas, ko tik manoji mažoji Zoselė užsigeis. Skambinsiu Zosei prieblandos valandomis, skaitysime drauge gražiausius veikalus, o žiemą prie didžiulio židinio kalbėsime apie tai, kas buvo, ir apie tai, kas bus, bendrai aptarinėsime naujus scenos veikalus, – ir jau matau, kaip dega šviesios Tavo Akys, ir girdžiu, kaip Tavo mintis skrieja tartum meteoras, ir jaučiu beribį džiaugsmą, ir šventai, tvirtai tikiu, kad pilkuma, skarmalota proza neįsigaus niekadose mūsų Namus. Matai, nes Tu saugosi mūsų Židinį, mano stebuklingoji Vaidilute. Visas mūsų Gyvenimas sudegs ant Praamžino, Begalinio, Visagalio Meno aukuro – ir tikrai, Zose, ar mes ne laimingiausieji pasaulyje? Zosele Vienintele, Gražiausioji mano, ir visa tai Tavo dėka. Tu tik pagalvok, įsigilink.

Bet Tu esi Toks nieko negalvojęs vėjavaišis ir tikriausiai nori, kad aš pasiusčiau iš laimės pertekliaus, Zosele Tikroji mano.

Jonui Zaluskai išsiunčiau šiandien laišką, ir man rodos, kad jis, kaip ir Marytė, negalės³, o daugiau iš tiesų nieko nenumatau ir džiaugiuos, nes esu tikras, kad vis dėlto gal net paskutiniu momentu Fortūna draugiškai nusišypsos ir pasiūlys: „Gal ponas teiksėtės ko nors iš mano rago?“ – „Žinoma“, atsakysiu ir panardinsiu leteną iki pat alkūnės, ir bus gera. Visą gyvenimą taip būdavo, o prieš Palangą kaip buvo rieta? Na, matai, Mažyte mano, tik neliūdėk ir žinok, kad turi būti gera. Dėdytę paguosk, tegu nesirūpina. Taip gyvai matau jo atvirą, nuoširdų ir taurų veidą. O dėl Raigardo⁴, tai juk jis jau priklauso Dėdytei, tik jaučiu, kad atvežti jį drovėsiuos, gal vėliau kada nors, pagaliau turiu ten

* Peterburgo pašto antspaudas: 1908 11 27. Publikuota: *Apie muziką ir dailę*, p. 237–238.

¹ Matyt, Sofija pati jį taip apibūdino, prirašiusi kokių patarimų ir susirūpinimų. Gal ir dėl jo laiškų turinio – mat rūpindavosi, kad namiškiai aptikę nepasiskaitytų. Pašto ženklų tikriausiai siuntė, kad Konstantinas nesivaržydamas galėtų jai rašyti, nedelsdamas išsiųsti – o gal ir su pastaba, kodėl rečiau rašas. Į tai atsakymas būtų šio laiško pabaigoje ir pirmojo puslapėlio paraštėje.

² T. y. prologo klavyrą (fortepijonui). Nei ta veikalo dalis, nei tolesnė muzika neišliko, bet atrodo, jog iš numatomo „prologo eskizo“ M. K. Čiurlionis vėliau plėtojo Fugą b-moll, VL 345.

³ Žr. 78/26/, 3 past.

⁴ M. K. Čiurlionio paveikslų triptikas „Raigardas“, vaizduojas slėnį prie Druskininkų.

pataisyti porą alksnynų, atsimeni? O nepyksti? Baigiu jau, bet nieko, tuojau vėl parašysiu ir juk galvosiu visą laiką, nors laišką ir būsiu baigęs. O liemenėles Tavo matau, ir antklodėles tamsiai žydras, ir palaidinius baltus, ir visa tai taip stebuklinga – ir Tu, Tu mano Vienatine. Glaudžiu myluoju ir bučiuoju iš visų jėgų.

Kastukas

[*Pirmo puslapio paraštėse:*]

Įdomu, kuris iš mūsų dažniau rašo? bet aš nepriekaištauju, tik baisiai stipriai bučiuoju. Nepyk, Saulute mano.

[*Antro puslapio gale:*]

Jau porą panašių knygelių turiu¹ ir tą nupirksiu.

81/29/

*Sofijai**

28 ↗ 08 penktadienį rytą.

Peterburgas, 1908 m. lapkričio 28 d.

Labą diena, Zosele!

Šiandien, nors ir penktadienis – giedra ir šventiška. Saulė žvilgterėjo susidomėjus ir nusišypsojo. Tuoj pažinau, kad tai ta pati, kuri, atsimeni, artino mudviejų šešėlius kelyje iš Trakų į Lentvarį. Iš tiesų, nesinori tikėti, kad šiandien penktadienis ir kad mudu taip toli vienas nuo kito. Tai apsirikimas – šiandien tikriausiai sekmadienis; ir Tu esi čia artutėliai, ir aš kalbuosi su Tavim, ir širdyje be galo giedra ir gera. Zosele mano Mieliausia. Gavau vakar Tavo laišką (plaukų gaisras)² ir atviruką iš Klaipėdos, ir labai džiaugiuosi ir esu labai dėkingas ir tiktai prašau, kad ateityje, „taikydama eksperimentinį metodą“, būtum atsargesnė arba pavestum tai kam kitam, pavyzdžiui, man.

O dabar pakalbėkime apie „Jūratę“.

Žinai, kodėl rašiau Tau apie liaudies melodijas, nes, matai, kai tik pradėjau vaizduotis muziką, tai tuoj nuo pat pradžių įstrigo man melodija, nuo kurios jokių būdu negaliu atitrūkti.

Šlama vilneliai –

miegok, miegok...

Saldų sapnelį

sapnuok, sapnuok...³

– yra kaip iš akies parašyta liaudies dainelei, kurią tikriausiai pažįsti?

O kadangi taip prasideda, tai ir kas toliau eina, turi būti susieta tam tikru būdu. Turiu omeny Prologą. Noriu, kad įžanga į prologą, arba vadinamoji „Ouverture“⁴, būtų tamsi, beveik niūri, keista ir fantastiška, kaip jūros gėlmė. Galima net pavadinti „Jūros Gėlmė“, ir turėtų būti [įžanga] atliekama

¹ Nežinia kokių, ką Sofija buvo patarus arba ko pageidavus.

* Peterburgo pašto antspaudas abejotinas, gal klaida: 1908 1130. Plungės pašto antspaudas atitinka laiško datą: 1908 12 01. Pirmąsyk publikuota: Apie muziką ir daile, p. 239-241.

² Matyt, koks nors Sofijos aprašytas, jai laimingai pasibaigęs, šukavimosi „eksperimentas“.

³ Orig. lietuviškai:

Šlama vilneliai

miegok, miegok...

Saldų sapnelį

sapnok, sapnok...

Melodija, kurią M. K. Čiurlionis toliau parašė natomis, yra iš liaudies dainos „Oi oi oi broleliai“ – jos harmonizacija tuo pat metu buvo spausdinama Varšuvoje, M. K. Čiurlionio rinkinyje *Vieversėlis*.

⁴ Uvertiūra. (Pranc.)

tamsioje salėje. Antroje šios įžangos pusėje pakyla uždanga, bet yra tamsu ir beveik nieko nematyti. Palengva išryškėja šviesiausių aksesuarų kontūrai, pirmiausia didelės fantastinės jūros žvaigždės, keistų augalų, gintaro rūmų ir t. t. Viskas turi rasti palengva, šviesos kaskart daugiau – muzika seka šviesą ir tilsta. Prasideda lopšinės pobūdžio dainavimas: „Šlama vilneliai“¹ – kartojant tartum aidas Kastyčio dainavimas: „Myliu aš Jūrą“², ir vėl lopšinė, o paskui Vandens Mergelių³ choras, kurį sumaniau taip: pradeda altai ir pasirodo, paskui II sopranai ir taip pat pasirodo, o vėliau taip pat ir I sopranai. „Karalienei reik pranešti“⁴ yra tribalsės fugos tema, o temų įstojimai ir tuo pat metu [choro grupių] pasirodymai turėtų padaryti gerą įspūdį, ir atrodo, kad tai geras sumanymas.

Bet ką Tu manai apie tai? Pagaliau šitaip kalbėti yra labai sunku, nes ir sunku suprasti be muzikos. Kai būsime drauge, tai bus tada! Zosė bus mano aukščiausias Kritikas ir būtinai labai Griežtas ir Reiklus, o aš būsiu – Tu žinai – būsiu labai labai mylintis, ir matysi, kas tai bus. Dabar dar dėl mūsų pirmagimio kūdikio. Nežinau, ar aš gerai supratau, bet beveik visas Prologas, išskiriant kai kuriuos momentus, yra šviesus, beveik pastoralinis. Vandens Mergelių partijos yra beveik liaudiškos. Jūratės partija išsiskiria – tai, ką dainuoja Jūratė, yra nežemiška, ir baisiai norėčiau apgaubti ją kilnia poezija (dovanok man už tą pasakymą), ir tikiu ir turiu vilties, kad bus, kad turi būti gerai. Vakar apie penkias valandas kūriau „Jūratę“ – žinai kur? – Serpuchovskoje gatvėje, lietuvių salėje. Nusipirkau žvakę (buvo bjauri pilka diena) ir, užsidaręs pats vienas dideliame kambaryje, vieniui vienas su Jūrate, skendau jūros gelmėse ir vaikštinėjau prie pat gintaro rūmų ir kalbėjausi su Jūrate, kuri taip baisiai yra panaši į Tave, kad užuot sakęs jai – Karaliene⁵, sakiau – Zose, Zosele. Ir buvo baisiai gera, tik gaila, kad beveik nieko neužrašiau iš to, kas improvizavosi, o šandie, net vakar jau nieko neatsiminau. Bet Tu nepyksti, Karaliene mano? Žinai, baisiai man patinka Tavo rausvos liemenėlės⁶. Jos turi būti panašios į rožių lapelius, ar ne tiesa? Į rožių lapelius, kurie apgaubia kažką stebuklinga – kaip Tu, mano Tu baltoji Gėlė. Ar pyksti? Matai, kad nepyksti visai ir leidi apkabinti per liemenį, priglausti, pasisodinti ant kelių ir ilgai spausti, ir į Tavo akis žiūrėti, ir lūpas Tavo bučiuoti, ir baltus delnus su tokiomis stebuklingomis tauriomis linijomis ir takeliais, kuriais kadaise sapne mano siela vaikščiojo – atsimeni?

O žinai, tas mūsų minčių bendrumas ir ne sykį identiškumas taip dažnai kartojasi, kad aš jau nė nebesistebiu, tik esu labai laimingas. Kiek kartų jau taip buvo, kad tai, ką šiandien mąstau, rytoj skaitau Tavo laiške. Kaip tai nuostabu, Zosele, teisybė? Ir įrodo, kad tai, ką kalbame apie mūsų vienybę, nėra tik mūsų įkaitintų širdžių ir galvų svajonė. O kai galvoju apie Tave, apie Jūrą ir Žvaigždes, tai girdžiu kažkur lyg tolimą aidą psalmės žodžius: „Eikite ir stebėkite Viešpaties darbus – kokius stebuklus padarė Dievas žemėje.“

Ir tada jau visai nepykstu ant Tavęs, tiktai galvoju apie Tave ir matau, kad aš toks menkas ir toks nevertas Tavęs esu, tiktai tikriausiai po laiminga žvaigžde gimęs – ir kad tai nieko, kad aš pasitaisysiu.

Tavo Kastukas

¹ Orig. lietuviškai.

² Orig. lietuviškai.

³ Orig.: V. M. Atkuriama pagal prasmę ir kitos pastraipos santrumpą: Vand. M.

⁴ Orig. lietuviškai.

⁵ Orig. lietuviškai: Karalienė.

⁶ Žr. apie vestuvinių drabužių taisymasi praėjusiame laiške 80/28/.

Peterburgas 24 x 09 Ketvirtadienis
(Peterburgas, 1909 m. lapkričio 26 (arba 24) d.)

Zuliuk mano mielas, mano Vienatini,

Jau ir Peterburge! Lakstau, ieškau buto, ir dar nieko neradau. Buvau pas Sasnauską¹ du kartus ir neradau namie. Ponia Megero² jau nebegyvena Jekateringofo prospekte, apžiūrinėjau kone visą Jekateringofo ir Vosnesenijos prospektus ir nieko neradau – [kambariai] brangūs arba pigūs tamsūs; tačiau nenustoju vilties ir rytoj tikrai surasiu. O dabar, šandie, jau esu pavargęs ir jau tamsu, tai pailsėsiu šalia Zuliuko, juk šiandien ketvirtadienis! Zuliuk mažuti mano, ar Tu žinai, kad aš esu dabar tame pačiame kambaryje Izmailo prospekte, kuriame mes buvome sustoję³. Prisiminimai taip ir skverbiasi mintysna – ar atsimeni?

Zuliuk Vienatinis, mielas, labai mano mylimas, jau greit metai, kai visa tai buvo, o mes tokie patys, tik liūdna, kad toli vienas nuo kito, bet dabar dar geriau, nes Tu tokia vienintelė ir mylima, kad Tu net pati nežinai. Zuliuk, Zuliuk Vienatinis mano! Ką Tu veiki? Ar sveika? Apie ką svajoja galvelė Tavo? Rašyk. Žinai, kad Tavo pirmąjį laišką gavau tik po antrojo. O Vilniuje jau niekas manęs negalėjo paguosti, nes nebuvo nuo Tavęs laiško, taigi nuėjau į Pilies kalną ir ten ilgai sėdėjau ir galvojau apie Zuliuką.

Vienatinis mano šv. Jono Vabalėli, nepyk, bet Tu man esi tokia mažutė ir mylima, kaip gražiausia žvaigždėlė danguje, ir kaskart tvirčiau žinau, kad Tu – visa mano laimė, ir visas mano likimas Tavyje. Zuliuk mielas, nepyk ir duokš man čia rankas savo mylimas ant kaktos; esu pavargęs ir labai glaudžiuosi prie Tavęs, ir žinau, kad Tu mane myli, tik Tu tuoj negali atvažiuoti, bet Tu atvažiuosi, ir tada jau viskas bus gerai, ar ne tiesa? Zosyte Vienintele mano!

Taigi matai, atvažiavau šandie ry tą, visai kaip tada, durininkas mane pažino ir klausia: „а барыня?“ – „Бариня приедет потом“⁴ – sakiau, ir taip man keista pasidarė. Kambarys tas, kuriame buvome, kažkaip pasikeitė – tamsus, atsirado veidrodys ir rašomasis stalelis. Susitariau 1 [r.] 50 kap., jokių būdu nenorėjo pigiau nusileisti, o pigesnio neturėjo; taigi pasilikau, tikriausiai būsiu dvi paras – ką padarysi. O pinigų daug išleidau, daugiau negu tikėjau, nepyk, bet dar turiu butui ir porai savaitių pragyventi.

Zuliuk mano Vienatinis, rašyk kol kas „Poste restante“⁵, ir rašyk kuo daugiausia perspėjimų, ir visko, ir patarimų, bet daugiausia apie save, apie Mažytį, apie tai, ką Zuliukas daro, ką galvoja ir ką jaučia, ir kas skauda Zuliukui, ir už ką pyksta ant Kastuko, ką Teta veikia ir ar gerai sutariate, kaip Dėdytė? Ar Mama sveika? ir t. t., o paskui vėl apie Zuliuką mano Vienatinį. Gerai? Bet Tu geriau žinai už mane, ką ir kaip rašyti, aš tik taip sau, nes jau labai pasiilgau laiško. Šandie buvau labai gerutis, neliūdnas, nors

* Šis ir po jo keli kiti M. K. Čiurlionio laišakai datuojami sujauktai: savaitės ir mėnesio dienų žymėjimas nesutampa dviem paromis. Patikimesnis atrodo savaitės dienos žymėjimas, nes M. K. Čiurlionis iš Druskininkų (pro Vilnių į Peterburgą) ketino išvykti trečiadienio rytą (žr. 80/28/). Pagal tai patikslinama ir mėnesio diena. Galimas vokal turi Peterburgo 1909 11 26 ir Plungės 1909 11 30 pašto antspaudus.

¹ Česlovas Sasnauskas (žr. 106, I past.) – kompozitorius, chorų vadovas ir vargonininkas. M. K. Čiurlionis pas jį lankydavosi skambinti ir apskritai jį mėgo, vertino.

² Galbūt tai pravardė – Megera senovės graikų mitologijoje buvo viena seserų eriniųjų, ikūnijančių kerštą ir sąžinės priekaištus.

³ Kalbama apie 1909 m. pradžią, kai M. K. Čiurlioniai tame kambaryje, matyt, visai trumpai tegyveno. M. Dobužinskis yra nurodęs kitą jų adresą: „Prieš tai, žiemą, Čiurlionis buvo išvykęs ir sugrįžo su savo jauna žmona, su kuria mes čia pat susipažinome. Jie įsikūrė Malaja Masterskaja gatvėje, šviestame kambary su dideliais langais...“ (M. K. Čiurlionis, 1938, p. 96). Malaja Masterskaja kirtosi su Jekaterinchofo (dab. N. Rimskio-Korsakovo) prospektu, ir Jekaterinchofo 65, but. 33, adresas nurodytas ties M. K. Čiurlionio pavarde Rusų dailininkų sąjungos parodos kataloge.

⁴ „O ponai?“ – „Ponia atvažiuos vėliau.“ (Rus.)

⁵ Iki pareikalavimo (Pranc.)

galvojau ir apie Zuliuką, ir apie mūsų gyvenimą čia – taip réksminga, triukšminga ir tamsu, tartum baisu truputį, bet paskui pagalvojau, kad juk mes su Tavim drauge, ir nudžiugau, ir patiko man tas judėjimas ir triukšmas ir skandalai, ir trokštu dabar dirbti ir kovoti, ir žinome, kad užkariausime visą pasaulį – mes kartu, tai milijonas! Ar ne tiesa, Zosele?

Buvau pas siuvėją, daviau jam tik 10 rublių¹, buvo labai patenkintas ir pakvietė arbatos – supažindino su savo žmona – labai buvo mielas visas tas priėmimas. Klausinėjo apie Tave ir sakė, kad Tu esi visos Lietuvos grožis. Kalbėjo, o man buvo labai malonu, ir žinojau, kad tai tiesa, nors jis Tavęs ir nepažįsta, o tik kalba, ką girdėjęs. Baigiu jau, nes eisiu dar pas Dobužinskius ir laišką pakeliui įmesiu, o rytoj parašysiu tikriausiai įdomesnę laišką – kas ten pas Dobužinskius, kas girdėti su parodomis; Sasnauską taip pat turiu pagauti. Man kažkaip atrodo, kad jis man padės susirasti kokio nors darbo. Zuliuk Vienatini, rašyk, nes myliu labai ir ilgiuosi, bet žinau, kad dar negalima, taigi ilgiuosi patyliukais ir glaudžiu stipriai Zuliuką savo ir glamonėju, ir bučiuoju. Zosele mano, Vienatine mano, nekaltink manęs ir duok man rankas savo, ir akis, ir lūpas.

Bučiuoju

Tavo vyras Kastukas

Tetą ir Dėdytę, ir Mamą pasveikink ir pabučiuok nuo manęs.

125/50/

*Sofijai**

Peterburgas 25 ✎ 1909 Penktadienis

(Peterburgas, 1909 m. lapkričio 27 (arba 25) d.)

Žmonele mano Mieliausioji,

Buvau vakar pas Dobužinskius – Septintoj Kuopoj jau nebegyvena. Persikėlė net į Drovianoj pereulok², tai yra pačiame Jekateringofo prospekto gale, pora gatvelių į šalį. Dobužinskio neradau, išvažiavęs į Maskvą, o Dobužinskienė kažkur buvo išėjusi, taigi nieko nežinau, kas pas juos dedasi. Grįžau skaudamais padais ir jau norėjau pirktis jodo, bet šandie jau geriau – nors vaikščiojau ne mažiau, o gal dar daugiau. Buvau Vasilijaus saloje – butų yra daug, bet ne pigesni negu čia ir tokie pat tamsūs – nuo 16–25 [rublių] tamsios skylės su vienu langu, retai su dviem; nuo 25–55 [rublių] šviesesni ir didesni, tačiau net neviltis mane ima – nei padoraus įėjimo, ir visi daug blogesni už tą butą, kurį turėjome pernai. Iš viso to bene geriausia yra čia, ir atrodo, kad šeiminkas nuleis už 25 rub. Kaip manai? Gaila, kad negali man patarti, nes jau rytoj turiu nuspręsti. Kambarys su dviem langais, šviesus, tokio pat didumo, kaip tas, kurį turėjome pernai³, – mebliuotas, spinta, du stalai, kelios kėdės, dvi lovos, praustuvas ir t. t. Tikriausiai pasiliksiu čia. Juk nebūsime čia ilgai, ir pagaliau gale mėnesio atvažiuos Zuliukas, jei nepatiks, pakeisime. Ar ne tiesa?

Zuliuk mielas, turiu Tau pasiskųsti, Žmona mano prižadėjo parašyti į Vilnių ir neparasė. Šandie buvau visai tikras, kad gausiu laišką čia, ir taip pat nėra. Motule mano, pasakyk tai Poniai ir Žmonai mano, kad taip nedaroma, kad aš juk labai trokštu to laiško, tai juk vienintelė mano paguoda, juk aš dabar apleistas vargšas lozorius pats vienas pasaulyje. Taigi tegu Zuliukas pasigaili ir rašo greitai ir

¹ M. K. Čiurlionis, ko gera, buvo likęs skolingas užkostiumų pasiuvimą darnuo 1908 m. pabaigos (žr. 93/35/).

* Datuojama analogiškai kaip 124/49. Galimas vokas turi Peterburgo 1909 11 28 ir Plungės 1909 11 30 pašto antspaudus. Publikuota (dalis): *Apie muziką ir dailę*, p. 260.

² Septinta kuopa, Malkųskersgatvis (rus.) – gatvių pavadinimai Peterburge.

³ T. y. tų pačių 1909 m. pradžioje.

daug „Poste restante“ arba Izmailo pr. 5, Meb[liuotij] kam[bariai].

Ir nepyk ant manęs, nes juk žinai, kad Mes Mūsų Vienatiniai Esame.

Šiandien buvau pas Sasnauską, baisiai susikrimtęs dėl Naujaliao kritikos¹, kurį drauge išvadino idiotu, ir Sasnausko nuotaika pasitaisė, labai buvo vaišingas, gėrėme arbatą ir muzikavome iki 10-os nuo 6-os vakaro. Dedicavo Tau vieną iš savo numerių: „Karvelėli“². Labai graži dainelė, ir muzika lietuviško charakterio, solo balsui su choru, ir dedikacija išspausdinta: „Pavedu J. M. Sofijai Čiurlianienei (Kymantaitei), „Pasakų“ autorei“³ – Susijaudinau, padėkojau, net pasibučiavom iš to širdingumo. Suko man galvą dėl konservatorijos Vilniuje, kad būtinai aš turiu būti tos konservatorijos direktorium. Sakė, kad būsiu paskutinis vėpla (sic!), jei nepasinaudosiu jo patarimu. Reikią įsteigti kursus vargonininkams ir rūpintis leidimu atidaryti „Tautinę Konservatoriją“. Jis leidimą galįs [padėsiąs]⁴ gauti, o kitkas niekai. Kapitalo reikia 1000 rublių. „Tūkstantis – tai maža“, – aiškinu. Bet jis taip užsidegė, kad laiduoja, jog butas būsiąs veltui, fortepijonų daug nereikia, vieno – pakaksią – pora profesorių⁵ ir vieną fisharmoniją [reikia gauti], o kai reikalas gerai eis, tai galima bus dar vieną fortepijoną išsinuomoti! Vienu žodžiu, Čiurlionio „Tautinė Konservatorija“ jau beveik gatava. Ką Tu į tai, Zuliuk, tikriausiai juokies? Bet juokai juokais – atvežk man mano diplomus, jie yra ten kažkur Druskininkuose.

Sasnauskas ketina ieškoti man pamokų, gerai būtų. Kaip matai, mažai dar nuveikta, bet ką aš padarysiu, ir taip man jau kaulai ir padai skauda nuo to vaikščiojimo. – Mielas mano žmogau, rašyk ir atvažiuok, nes man labai liūdna, arba pasakyk nors žodelį, kad mane paguostum, vargšą vienišą čia Tavo Kastuką. Jau aš nieko nenoriu, tik bučiuoju rankutes ir kojytes, ir akytes, ir debesėlius, ir lūpytes mielas mylimas ir tokias gražias ir mylimas ir viską ir viską.

Visuomet Tavo Kastukas

126/51/

*Sofijai**

Penktadienis

(Peterburgas, 1909 m. lapkričio 27–29 (arba 25–27) d.)

Zuliuk mano Vienintelis,

Vėl rašau. Jau turiu butą. Pasilikau tuose pačiuose „меблированных комнатах“⁶, tik dviem aukštais aukščiau – kambarys palyginti didelis ir šviesus, du langai į saulėtą pusę, yra sofa, net trys stalai, veidrodis „triumo“, spinta drabužiams, komoda, penkios kėdės, du foteliai ir etažerė knygoms. Su kuru, patarnavimu, šviesa ir dviem virduliais kasdien – 27 rubliai mėnesiui. Palyginus su kainomis, kurių čia visur užsiprašo, tai nebrangu, taigi nutariau ir pasilikau; pastatysiu dar vieną lovą, yra paravanas, ir bus kaip nors gerai, tik Tu, Motule mano, nepyk ant manęs, jeigu Tau nepatinka. Gal kiek tamsu, betgi ir dangus čia baises, niūrus. Kai Zuliukas atvažiuos, tai tuoj šviesiau pasidarys, ir

¹ Juozas Naujalis (1869–1934) – kompozitorius, vargonininkas ir chorų vadovas, 1909 m. savo leidžiamame bei redaguojamame *Vargonininko* žurnale recenzavo C. Sasnausko „Lietuviškos muzikos“ kompozicijų seriją. M. K. Čiurlionis, savo ruožtu recenzuodamas C. Sasnausko veikalus, polemizavo su J. Naujaliu.

² Orig. lietuviškai. Numeris – Č. Sasnausko „Lietuviškos muzikos“ serijoje (Nr. VII).

³ Visa dedikacija orig. lietuviškai. J. M. – Jos Mylistai.

⁴ M. K. Čiurlionio suklysta: „momože“ – taigi gali būti ir „može“, ir „pomože“.

⁵ Galbūt tie „pora profesorių“ ir būtų buvę M. K. Čiurlionis su Č. Sasnausku. Visas sakinytis parašytas su tokiais skyrybos ženklais, kad galima versti ir kiek kitaip: „pakaksią poros profesorių ir vienos fisharmonijos“ (prie to vieno fortepijono).

* Datuojama analogiškai, kaip 124/49/. Galimas vokas turi Plungės pašto antspaudą su 1909 12 01 data.

⁶ Mebliuotuose kambariuose. (Rus.)

viskas bus gražu ir gera, ir nepaprasta.

Šeštadienis. Buvau pas Dobužinskius – nepaprastai širdingi ir malonūs, siunčia gražių linkėjimų „Софии Леоновне“¹ ir Dobužinskienė turi vilties, kad šiais metais София Леоновна dažniau pas juos svečiuosis, negu pernai, ir t. t. etc. Ta proga sužinojau, kad Союзас rengia parodą Maskvoje, kuri bus atidaryta gruodžio 26. Šiais metais Союзуй vadovauja Juonas² ir Perepliotčikovas³, kurie, rodos, yra priešiška nusistatę mano tapybos atžvilgiu, ir Dobužinskis sako, jog sunku būti ką nors padaryti, kad galėčiau pakliūti į tą parodą, kad, rodos, jau daug naujųjų atmesta – ir panašiai. Dobužinskienė baisiai maištauja ir aiškina, kad – „Ты все-таки должен это сделать чтобы Н. К. выставил в Москве свои работы“⁴ – ir Dobužinskis prižadėjo dar pakalbėti su jais. – Vienu žodžiu, nepatinka man tai, ir man truputį liūdna. Peterburge Союзо paroda bus tik vasarį – Makovskis šiemet Salono neatidaro – ar bus dar šiemet kokios kitos parodos, nežinau.

Žinau tik viena, kad Zuliukas mano Vienatinis Mylimas nepyksta ant manęs, kad Zuliukas atvažiuos ir paguos mane, ir nei lups mane, nei liūdės, nes juk tai gyvenimas, ir aš niekuo nekaltas.

Teisybė, Vaikeli Mano Vienintelis.

Sekmadienis. Šiandien saulė skaisčiai šviečia, ir matau dabar, kad galima bus dirbti. Kambarys šviesus, daiktus išdėščiau: drabužius į spintą, baltinius į komodą, knygas į etažerę – švaru ir tvarkinga. Sėdžiu sau kaip ponas ir rašau savo Zuliukui laišką. – O širdyje kažkas spaudžia, nes buvau ir vakar, ir užvakar pašte, ir nieko – tylu. Gal Zuliukas serga? Bet to negali būti – tai būtų baisu. Zuliuk Vienatini, bijok Dievo, ką tai reiškia? Ir Vilniuje nieko nebuvo, ir čia jau esu ketvirtą dieną! Motule mano, Vienatine mano, Paukšteli vargšas mažyti, rašyk tuoj, nes man čia baisiai sunku be Tavo žodžių mylimų, be minčių Tavo šviesių.

Taigi rašyk ir būk visuomet tokia mano Šviesi Vienatinė Žmona, miela, brangi. Bučiuoju stipriai.

Kastukas Tavo Vyras

Mano adresas: Исмаиловский 5,

Меблир ком. 14–5.

Bučiuoju ir laikiu laišką ir Tavęs.

Tavo Kastukas

127/52/

Sofijai*

Pirmadienis

(Peterburgas, 1909 m. lapkričio 30 (arba 28) d.)

Zuliuk mano Vienatinis ir labai Mielas,

Gavau Tavo laišką ir baisiai džiaugiuosi ir dėkoju. Laiškas rašytas pirmadienį ir antradienį, o tik šiandien jį gavau. Motule mano Vienatine, baisiai esu dėkingas ir labai atsiprašau, kad to laišką, kurį mini, kuriame aprašinėjai savo sapną, tai to laišką aš negavau. Nežinau, kas atsitiko – gal dar gausiu, o gal pražuvo. Iš viso gavau tris laiškus iš Tavęs: du Druskininkuose ir vieną čia. Tu rašai, kad ryt savaitė, o aš tikinu Tave, kad poryt dvi savaitės, kai persiskyrėm. Aš irgi esu gerutis, galvoju apie Zuliuką, ir mano mintys šviesios. Kartais imu ilgėtis, o kai pagalvoju, kad po dviejų savaičių pasimatysim, karšta banga užlieja man širdį ir mintis, ir negaliu po to jau įsivaizduoti, kas tai bus!

¹ Sofijai Leonovnai (rus.) – t. y. S. Čiurlionienei.

² Konstantinas Juonas (1875–1958) – tapytojas ir grafikas. (M. K. Čiurlionis iš klausos klaidingai rašo John – tai varšuviečio mecenato ir jo žmonos, M. K. Čiurlionio studijų kolegės, pavardė).

³ Vasilijus Perepliotčikovas (1863–1918) – tapytojas peizažistas, artimas peredvižnikams, vienas Rusų dailininkų sąjungos steigėjų.

⁴ „Tu vis dėlto turi padaryti, kad Nikolajus Konstantinovičius [Čiurlionis] eksponuotų Maskvoje savodarbus.“ (Rus.)

* Datuojama analogiškai kaip 124/49/. Galimas vokas turi Plungės pašto antspaudą su 1909 12 02 data. Publikuota: *Apie muziką ir dailę*, p. 262–264.

Zuliuk Mylimas, Vienatinis mano, vakar gavau Sasnausko laišką, jau rado man muzikos teorijos pamokų ir rytoj paskyrė pas save man pasimatymą su mokiniu, tai būsiąs Naujalio mokinsys – vargonininkas, tikriausiai pigus. Bet ką padarysi – „imk, Mykola, ką Ponas Dievas duoda“. Kai bus geresnių iki valiai, tai tą vysim lauk.

Nusprendžiau, kad skelbtis neverta, tiek tų mokytojų skelbiasi nuolat, gaila valiutos, juoba kad nedaug jau jos liko – net gėda prisipažinti, kad užmokėjus už butą 27 rublius paliks man apie 5 rublius. Leidau palyginti taupiai visam kam, bet grūdelis prie grūdelio, ir susirinko daug. Galiu dar egzistuoti su tais pinigais kokias dešimt dienų. Rūkytos dešros turiu dar daug, sūrelį nepradėtą, sūrio šveicariško gabalą, o! „Dar Lietuva nepražuvo!“¹

Šiandien Dobužinskis apžiūrėjo mano paveikslus, labai džiaugėsi ir nutarė paimti penkis su savim į parodą Maskvon. Nors ir neduoda vilties, kad bus eksponuoti. Ir reikia tokio sutapimo, kad ten priima ir tvarko parodą patys tie golovoriezai: Perepliotčikovas, Vinogradovas², baronas von Klodtas³ (tas, kuris kabojo šalia mano „Rexo“ Sojuze, žinai, tokie peizažai) ir Juonas. Taigi, rodos, kad jie visi buvę priešingi mano, Уткино⁴ ir kitų jaunų naujųjų kraštutinių tapytojų pakvietimui. Dobužinskiui labiausiai patiko mano „Angelėliai“, žinai, tie su gėlytėmis – drugeliais⁵, paskui „Angelas“ – tas su rausvais sparnais, sėdintis, gėlės ir tiltai⁶. Jau žinai, Lietuviškos kapinės, „Nojaus Arka su vaivorykšte“ ir ta kompozicija su paukščiu, kurią pavadinome „Баллада“⁷, gerai?

Vakare nuvežiau pas juos, – paveikslai labai patiko visai šeimai, bet paskui atėjo Somovas, irgi apžiūrinėjo, tačiau Dobužinskio žavėjimosi nepalaikė, pasakė: „Да, это очень красиво, но, Николай Константинович, вы как-будто ближе земле сделались“ – „в этом году ваши картины более понятны“⁸. Ir žinai ką, Zuliuk, man rodos, kad jo teisybė. Dobužinskis mano, kad „картины в этом году содержательнее и глубже“⁹, bet tai kažkaip neįtikina manęs.

O kaip Tu manai, Zuliuk! Man rodos, kad Somovo teisybė – tuo atveju aš esu kiaulė ir tol pyksiu ant savęs, kol vėl nenutapysiu ko nors gero.

Zuliuk mano Mažuti, o Tu man padėsi, ką? Gerai? Širdingas mano bičiuli. – Truputį man liūdna, bet tai niekis – jau šiandien tapiau truputį – taisyčiau tą miestą su žirgu¹⁰. Pilka, tamsu – tik dvi valandas tegalėjau tapyti ir beveik nieko nepadariau. Kartais skambinti man norisi, bet kadangi negalima, tai galvoju apie Zuliuką, ir man būna gera. Kartais man rodos, kad mes jau porą metų nesimatėm, o kartais atrodo, kad Zuliukas ką tik pabučiavo man į kaktą. Tarpais galvoju, kad Zuliukas jau niekad nebeatvažiuos, tarpais stebiuosi, kodėl tose puskarietėse, lekiščiose iš stoties, nematyti mano Zuliuko. Bet jau nebeilgai, Zosele, mano Vienatine. Ar ne tiesa? Motule mano auksine, Kastukas taip Tave myli, ir trokšta, ir ilgisi, kad Tu nė nežinai! Ir jeigu Tu dar ilgai ilgai neatvažiuosi, tai rasi Kastuką kaip Piotrovina, kurį turėsi ilgai bučiuoti, kol prikelsi¹¹. Taigi atmink! Glaudžiu, myliu, myluoju, bučiuoju ir glamonėju, ir ilgiuosi, ir visada

Tavo Kastukas

¹ Lenkų himno „Jeszcze Polska nie zginęła“ parafrazė.

² Sergejus Vinogradovas (1869–1938) – tapytojas, kūręs žanrinėmis buitinėmis temomis, vėliau peizažistas; vienas Rusų dailininkų sąjungos steigėjų.

³ Michailas Klodtas (fon Jurgensburgas, 1835–1914) – tapytojas peizažistas, anksčiau tapęs ir žanriniais paveikslais, buvęs peredvižnikų draugijos narys.

⁴ Piotras Utkinas (1879–1934) – tapytojas, rusų modernistų parodų „Žydroji rožė“ (1907), „Vainikas“ (1908) ir kt. dalyvis.

⁵ „Angelėliai“ – matyt, paveikslas, vėliau pavadintas „Rojumi“.

⁶ Vėliau – „Angelo preliudas“. Dabar grįžta prie autorinio pavadinimo.

⁷ „Baladė“. (Rus.) Matyt, M. K. Čiurlionio su M. Dobužinskiu greitomis parinktas pavadinimas, vartotas ir parodose, kol atsirado ir įsitvirtino kitoks: „Juodosios saulės pasaka“.

⁸ „Taip, tai labai gražu, bet, Nikolajau Konstantinovičia, jūs tartum prie žemės priartėjote – šiemet jūsų paveikslai suprantamesni.“ (Rus.) – Apie Somovą žr. 48/10/, 4 past.

⁹ „Paveikslai šiemet turiningesni ir gilesni.“ (Rus.)

¹⁰ „Vytis“ arba „Miestopreliudas“. Eksponavęs Trečiojoje lietuvių dailėsparodoje Vilniuje, vėliau M. K. Čiurlionis pertapė jo apatinę dalį.

¹¹ Aliuzija į lenkų hagiografinę legendą apie mirusįjį, prikeltą bučiniu.

S. Peterburgas 3 ҃ 09 Penktadienis
(Peterburgas, 1909 ra. gruodžio 4 (arba 3–4) d.)

Zuliuk mano Vienatinis!

Na, matai, matai, kokia Tu nepaprasta esi. Gavau iš Tavęs vėl du laiškus, tokius stebuklingus, tokius nepaprastus, kad man net verksti norisi. Jau nė nebežinau, kaip dėkoti, tik nuolankiai bučiuoju kulnelius ir viską viską iš eilės, ir į akis žiūriu ir glaudžiuosi prie savo Zuliuko, ir labai labai ilgiuosi ir myliu.

Zosele Mieliausioji! Aš manau, kad tai visai neblogai – 100 rublių!¹ Be to, tai yra valiuta, kuri mums tiesiog kaip iš dangaus aukštybių krinta. Motule mano Vienatine, baisiai džiaugiuosi, nes, pirmiausia, tai valiuta kartu uždirbta, kaip tatai stebuklinga, tik pagalvok! Tik ką Tu ten tauški? – „*nes matai, ten tiek Tavo darbo, ir viršelis, ir tas straipsnis*“. Zosyt, kaip gali ką nors panašaus kalbėti? Juk visas darbas ir nuopelnas Tavo, – tai viena, – o antra, mano straipsnį turėjai juk versti, o kiek turėjai darbo su tuo vertimu, o „trijinės“², o „pusgaidės“, o „keturinės“, tikriausiai jau pamiršai. Geriausiu atveju man priklausau 10 nuošimčių, jeigu jau taip sąžiningai apskaičiuotume Tavo ir mano darbą. Zuliuk mielas, sutik, jog nebuvai teisi! Ir dar pabaigoj rašai: „O kas man bus už tai, kad taip pigiai atidaviau Tavo darbą?“ Matai, kokia Tu! Zuliuk Vienatinis mano, Mažuti, negalima jau būti tokiai be saiko gerai! Pagaliau Tu turi teisę parduoti „Rexą“ ar bet kurią „Sonatą“ už bet kokią kainą, ir tai aš nepykčiau, tik bučiuočiau Zuliuką ir atsiprašinėčiau. Na, argi ne, ar ne teisybė? O dabar duokš savo rankas, bučiuoju stipriai ir atsiprašau, kad tau tiek „pamokslų“ išdrožiau. Žinai jau tikriausiai iš mano laiško, kad pasilikau Izmailo prospekte. Kambarys su dviem langais, su patarnavimu, apšildymu, šviesa ir dviem virduliais per dieną. 27 rub. mėnesiui! Žinai, Vaikeli mano mažas, kad tai ne taip jau brangu. Landžiojau tris dienas. Buvau ir Vasilijaus saloje, ir Jekateringofo prospekto apylinkėse, visur ieškojau, ir iš to viso geriausia ir palyginti pigiausia čia. Dar mane ragino truputį ir mano pėdos. Bet tik vieną vakarą skaudėjo – o paskui jau ne. Nepyksti, Zuliuk mano Širdingas? Ką? Aš taip bijau, kad Tau nepatiks mūsų kambarys. Zuliuk, kas bus? Blogiausia, kad tame Pitery taip tamsu, jog net baimė ima! Dangus kaip senas skuduras, kaip nešvari pašluostė. Būna tokių tamsių dienų, kad neįmanoma tapyti, nors ir du dideli langai išaina į plačią gatvę iš saulėtos pusės. Bet gal ilgai taip nebus? Kai Zoselė mano atvažiuos, tai ir dangus prasiblaivys, pamatysi! Įsivaizduok, turiu jau vieną pamoką. Sasnauskas man pasiūlė. – Kažkoks vargonininkas norėjo mokytis harmonijos, o kadangi jis, stokodamas laiko ir sveikatos, pamokų neduoda, tai perleido man. Susitarėme du rublius už valandą ir tik sykį savaitėje. Ką gi, gerai ir tai. Vargšas berniokas, matyti, kad labai nori mokytis, dirba vargonininku, ima 25 rb., iš tų pinigų turi pragyventi ir imti pamokas, ir pianiną turės nuomotis, ir dar turi brolių išlaikyti, kuris įstatytas į mokyklą kažkur provincijoje. Mačiau, kad jam truputį per sunku, tai pasiūliau jam tokią kombinaciją. Jis gyvena labai toli, net Vyborgo Pusėje, taigi, jeigu pamoka pas jį, tai du rubliai, jeigu pas mane – 1,50. Labai nudžiugo.

Jau vieną pamoką turėjome, buvo toks patenkintas, kad iš karto užmokėjo ir už antrąją, taigi mano kasa praturtėjo visais trimis rubliais! Matai! Ei, Zuliuk! Aš Tau sakau: „Dar Lietuva nepražuvo!“ Pamatysi, kad viskas dar bus gerai. Be to, yra vilties, kad sausį uždirbsiu kokius keliasdešimt rublių. Kažkokia X draugija (Moraliai alkanų globos ar kažkas panašaus) ruošia dvi ar tris paskaitas iš

* Tikslinant datą, remiamasi savaitės dienos nurodymu (penktadienį buvo gruodžio ketvirtoji) ir voku, kuriame yra Peterburgo pašto antspaudas su 1909 12 05 data. Pirmąsyk publikuota (dalimis): *Apie muziką ir dailę*, p. 264–266.

¹ Kalbama apie honorarą užknygą Lietuvoje. Sofija, matyt, abejojo, ar turėjusi teisėviena spręsti šį klausimą.

² M. K. Čiurlionio straipsnio „trijinių ritmas“, t. y. muzikinis trijų dalių metras, S. Čiurlionienės vertime vis tiek dar papildomai aiškinamas kaip „rytm trojkowy“ (žr. *Apie muziką ir dailę*, p. 209). Kitiems terminams jos rasta logiškesni lietuviški naujadarai, atitinkantys šio laiško „póluty“, „ćwierciowe“, – taigi ir laiško vertime dabar panaudoti terminai pagal straipsnį „Apie muziką“.

bažnytinės muzikos istorijos nuo pirmųjų krikščionybės amžių iki šių dienų – paskaitas iliustruos geras 40 žmonių choras ir tikriausiai bus dar vargonai. Taigi paskaitas ar referatus skaitys Sasnauskas, o chorui diriguoti siūlo man. Aš, žinoma, mielai noru sutikau. Na, matai, matai. Sasnauskas sako, kad turi duoti už tai kokius 50 rub. Jau žinai tikriausiai iš mano laiško, kad mano paveikslus matė ir net gėrėjosi Dobužinskis. Dabar jis išvyko į Maskvą ir paėmė penkis iš jų, bet iš anksto įspėjo, kad gali nepriimti. Pirma, kad jau truputį per vėlu, gali pasakyti, kad nėra vietos. Antra, nors parodą ruošia Союз, bet valdyboje vis dėlto nusveria „juodoji šimtinė“ arba konservatoriai, o tie, kaip žinia, žiūri į „naujus“ ir „jaunus“ kaip karvė į raudoną spalvą. – Matai, broliuk, kaip bloga būti „jaunam“ ir „naujam“¹.

Dobužinskiai labai širdingi. Buvau pas juos apie du kartus pietų ir vieną kartą šiaip. Klausinėja apie Tave, Dobužinskienė būtinai liepė lenktis Tau, taigi lenkiuos.

Vakar buvau pas Benua. Buvo tai ketvirtadienis, eilinis „toute le monde artistique“² susirinkimas. Buvo gana nuostabu, [bet] kadangi dauguma žmonių svetimi, o nors ir simpatingi, tai vis dėlto sunku taip iš karto gerai pasijusti jų draugėje. Benois³, kaip paprastai, baisiai simpatingas. Rodė savo etiudus, labai gražūs, ir po to vėl ištraukė specialiai man kažkokias senas graviūras. „Вот посмотрите, это дивные вещи, какого-то дивного художника. Я это вас специально.“⁴ Iš tikrųjų labai įdomūs darbai, tokios keistos kompozicijos, kad net aš taip neišdrįsčiau. Grįžau iš Benois jau po trečios. Norėjau tuojau pasidalyti įspūdžiais su Zuliuku, bet taip norėjau miego, kad atidėjau pasikalbėjimą šiai dienai. Nepyksti? Mano Tu mažasis, mano Tu mielasis, mano Tu Gėlele gražiausioji. Taip man kažkaip gera su Tavim šiandien šnekėtis, nors niekus plepu ir nieko doro nemoku parašyti. Bet tu viską suprasi ir viską atleisi. Zuliuk mano brangiausias, „He кури“⁵ gavau, bet dar neišsirašiau, nes bijau pasilikti be valiutos – vis dėlto 1 rb. 60 kap! Bet mano tabakas baigiasi, žadu ir taip atprasti. Jeigu bus sunku, tai išsirašysiu, bet manau, kad ir be to apsieisiu. Korteles užsisakiau. Šimtinė kainavo rublį, bet, rodos, yra padorios. Atsiųsčiau tau vieną parodyti, bet bijau, kad laiškas bus per sunkus.

Pietauju Jekateringofu prospekte, Dobužinskienei rekomendavus. Jie kažkada ten valgė. Yra tai drauge kavinė ir restoranas (be degtinės ir alaus). Dviejų patiekalų pietūs kainuoja 30 kap. – sriuba arba sultinys su gabalėliu mėsos ir kepsnys arba rostbifas, arba dar kas nors su daržovėmis. Porcijos gana didelės ir, atrodo, gerai patiektos, pagaliau ar aš suprantu – nelabai, kaip žinai, nusimanau apie tuos dalykus. Kol kas jaučiuosi sveikas, o tai pagrindas. Galima ten gauti, rodos, ir vegetariškus pietus, bet dar nemėginau. kažko aš nepasitikiu vegetariškos virtuvės grynumu, kur ant tos pačios ugnies verdami ir gyvulių lavonai⁶.

Zosele mano mieliausia, tai jau atrodo, kad apie viską parašiau. Vaikeli mano Vienatinis, tai reiškia, kad pasimatysime tik gruodžio 20! Dieve mano, kaip tatai dar baisiai toli. Motule mano, tai tu manai, kad aš ištersiu čia vienas be Tavęs tiek laiko. Juk tai nuo šiandien ištisos dvi savaitės ir dvi ilgos dienos! Zosele Vienintele mano, tai bus baisiai sunku. Bet jeigu kitaip negalima, tai ką padarysi. Žinau, kad Vaikelis mano irgi trokšta pasimatyti su Kastuliuku, bet, matyt, reikia dar pakentėti. Tai nieko, Zosele mažoji mano, būk tik rami dėl manęs ir gera sau, Mažyčiui ir man, kokia buvai ligi šiol, tai ir man lengviau bus laukti. Baigiu. Bučiuoju savo Zuliuką iš visų jėgų visur ir labai labai stipriai glaudžiu prie širdies drauge su mažutėliu Mažyčiu ir myliu ir ilgiuosiu ir laukiu. Mano Tu Kilnus Vienintelis Žmogau! Na, dar sykį stipriai snapą, ir iki pasimatymo!

¹ Į parodą pateko M. K. Čiurlionio „Nojaus arka“, „Juodosios saulės pasaka“ ir „Rojus“ (dab. pavadinimai). Su jų atranka gali būti susijęs ir epizodas, apie kurį M. K. Čiurlionis pasipasakojo J. Tallat-Kelpšai: „Kartą nusinešė pas Dobužinskius paveikslą, vaizduojantį Nojaus laivą ant kalno, aplink kurį šviečia vaivorykštė. Pasirodo, svečiuose užėjo kalba, kaip šį paveikslą pavadinti. Ponia D. jiems pasiūlė pavadinti „Preliudas si bemol major“, o tatai M. K. Čiurlionį labai suerzino. Tas paveikslas vėliau buvo eksponuotas parodoje ir pavadintas „Nojaus arka“. – Žr. *Atsiminimai apie M. K. Čiurlionį*, 2006, p. 61.

² Viso menininkų pasaulio. (Pranc.) A. Benua namuose ketvirtadieniais vykdavo tradicines menininkų sueigos, pokalbiai.

³ T. y. Benua (prancūziška pavardės rašyba).

⁴ „Štai pažiūrėkite, tai nuostabūs dalykai, kažkokie nuostabaus dailininko. Aš juos specialiai jums.“ (Rus.)

⁵ „Nerūkyk“ – specialus kandiklis.

⁶ Iš vegetarų ideologinio žodyno. Galima prisiminti ir Druskininkuose sesers vestuvėms „nužudytą“ paršeljį.

Visuomet Tavo Kastukas

[*Paskutinio puslapio paraštėje:*]

Mamą, Tetą ir Dėdytę stipriai bučiuok nuo manęs. O pavyzdys, kurį atsiuntei, labai man patinka, tiesiog nesinori tikėti, kad tai namų darbo.

[*Pirmo puslapio paraštėje:*]

adresuok: Izmailo prosp. 5, mebl. kamb. 14, bt. 5.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, Vytautas Landsbergis, *Laiškai Sofijai*, Vilnius: Baltos lankos, 2011, p. 109–115, 126–128, 158–181, 239–247, 292–295, 354–367, 372–377.